

Obsah

1	Posloupnosti a řady funkcí více proměnných	3
1.1	Co zpracovat:	3
2	Funkcionální Hilbertovy prostory	9
2.1	Výchozí pojmy	9
2.2	Prehilbertovské prostory funkcí	10
2.3	Faktorové prostory funkcí, Hilbertovy prostory	14
3	Teorie pravděpodobnosti	25
3.1	Axiomatická definice pravděpodobnosti	25
3.2	Absolutně spojitá náhodná veličina	26
3.3	Vícerozměrná náhodná veličina	31
3.4	Konvoluce funkcí	36
3.5	Báze ve funkcionálních Hilbertových prostorech	40

Kapitola 1

Posloupnosti a řady funkcí více proměnných

1.1 Co zpracovat:

1. je ale $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$ úplný? (není) - zmínit, okomentovat a vložit asi jako poznámku za poznámku 2.2.12, možná na vhodném místě zmínit definici úplnosti (možná už to někde je, teď si nejsem jistý)

1.1.1 Definice

Nechť $\emptyset \neq M \subset \mathbf{E}^r$. Potom každé zobrazení množiny $\mathbf{N}$ do množiny všech funkcí definovaných na M nazýváme *posloupností funkcí* na M . Je-li číslu $n \in \mathbf{N}$ tímto způsobem přiřazena funkce $f_n(\vec{x})$, zapisujeme funkční posloupnost

$$f_1(\vec{x}), f_2(\vec{x}), \dots \quad \text{nebo} \quad (f_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}. \quad (1.1)$$

Přirozené číslo n přitom nazýváme *indexem* a funkci $f_n(\vec{x})$ n -tým členem posloupnosti (1.1).

1.1.2 Definice

Nechť je dána posloupnost funkcí (1.1) definovaná na neprázdné množině $M \subset \mathbf{E}^r$. Řekneme, že posloupnost funkcí (1.1) *konverguje v bodě* $\vec{c} \in M$, jestliže konverguje číselná posloupnost $(f_n(\vec{c}))_{n=1}^{\infty}$, tj. existuje-li $\gamma \in \mathbf{R}$ takové, že pro každé $\varepsilon > 0$ existuje přirozené n_0 tak, že pro všechna $n \geq n_0$ platí nerovnost $|f_n(\vec{c}) - \gamma| < \varepsilon$. Řekneme, že posloupnost funkcí (1.1) *konverguje (bodově) na množině* $N \subset M$, jestliže konverguje v každém bodě množiny N .

1.1.3 Definice

Nechť je dána posloupnost funkcí (1.1) definovaná na neprázdné množině $M \subset \mathbf{E}^r$. Necht' pro každé $\vec{c} \in N$, kde $N \subset M$, posloupnost $(f_n(\vec{c}))_{n=1}^{\infty}$ konverguje. Označme $f(\vec{c})$ hodnotu limity posloupnosti $(f_n(\vec{c}))_{n=1}^{\infty}$. Tímto způsobem je na množině N definována funkce $\vec{x} \mapsto f(\vec{x})$, kterou nazýváme *limitou posloupnosti funkcí* (1.1) (nebo zkráceně *limitní funkcí*) a značíme

$$f(\vec{x}) = \lim_{n \rightarrow \infty} f_n(\vec{x}).$$

Oborem konvergence $\mathcal{O}$ posloupnosti (1.1) nazýváme množinu všech bodů $\vec{c} \in M$, ve kterých tato posloupnost konverguje.

1.1.4 Definice

Nechť (1.1) je posloupnost funkcí definovaných na množině $M \subset \mathbf{E}^r$. Řekneme, že tato posloupnost *stejněměrně konverguje na* M k funkci $f(\vec{x})$, jestliže pro všechna $\varepsilon > 0$ existuje n_0 tak, že pro všechna $n \geq n_0$ a pro všechna $\vec{x} \in M$ platí nerovnost $|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \varepsilon$.

1.1.5 Poznámka

Bodovou konvergenci značíme obvykle symbolem $f_n(\vec{x}) \rightarrow f(\vec{x})$, stejněměrnou pak $f_n(\vec{x}) \Rightarrow f(\vec{x})$. Rozdíl mezi bodovou a stejněměrnou konvergencí je dobře patrný z kvantifikátorového zápisu definic obou pojmů:

- bodová konvergence

$$(\forall \varepsilon > 0) (\forall \vec{x} \in M) (\exists n_0 \in \mathbf{N}) : \quad n \in \mathbf{N} \wedge n \geq n_0 \Rightarrow |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \varepsilon. \quad (1.2)$$

- stejnoměrná konvergence

$$(\forall \varepsilon > 0) (\exists n_0 \in \mathbf{N}) : \quad n \in \mathbf{N} \wedge n \geq n_0 \wedge \vec{x} \in M \Rightarrow |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \varepsilon. \quad (1.3)$$

Stejnomořná konvergence tedy požaduje existenci "univerzálního" n_0 , které plní svoji roli pro všechna $\vec{x} \in M$.

1.1.6 Věta – Bolzanova-Cauchyova podmínka

Posloupnost funkcí (1.1) je stejnoměrně konvergentní na $M \subset \mathbf{E}^r$ právě tehdy, když splňuje tzv. *Bolzanovu-Cauchyovu podmínku* tvaru

$$(\forall \varepsilon > 0) (\exists n_0 \in \mathbf{N}) : \quad m, n \geq n_0 \wedge \vec{x} \in M \Rightarrow |f_n(\vec{x}) - f_m(\vec{x})| < \varepsilon. \quad (1.4)$$

Důkaz:

- První implikace:

- necht' $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ stejnoměrně konverguje na M k jisté funkci $f(x)$
- pak pro každé $\varepsilon > 0$ existuje $n_0 \in \mathbf{N}$ takové, že pro libovolná $m, n \in \mathbf{N}$ taková, že $m, n \geq n_0$, a pro všechna $\vec{x} \in M$ platí

$$|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \frac{\varepsilon}{2} \quad \wedge \quad |f_m(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \frac{\varepsilon}{2}$$

- a tedy

$$|f_n(\vec{x}) - f_m(\vec{x})| \leq |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| + |f_m(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \varepsilon$$

- Druhá implikace:

- necht' posloupnost funkcí splňuje vztah (1.4)
- podle Bolzanovy-Cauchyovy podmínky pro číselné posloupnosti posloupnost (1.1) konverguje bodově k jisté funkci na množině M (označme ji $f(\vec{x})$)
- chceme dokázat $f_n(\vec{x}) \rightrightarrows f(\vec{x})$ na M
- zvolme $\varepsilon > 0$ a k číslu $\frac{\varepsilon}{2}$ vyberme podle (1.4) n_0 tak, aby pro všechna $m, n \geq n_0$ platilo

$$|f_n(\vec{x}) - f_m(\vec{x})| < \frac{\varepsilon}{2}$$

- pro libovolné pevně zvolené $n \geq n_0$ a pro m rostoucí nade všechny meze pak odsud dostaneme nerovnost $|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| \leq \varepsilon/2 < \varepsilon$ platnou pro každé $\vec{x} \in M$

- tím je důkaz zkompletován

1.1.7 Věta – supremální kritérium

Necht' $f(\vec{x})$ a $f_n(\vec{x})$ pro všechna n jsou funkce definované na množině $M \subset \mathbf{E}^r$. Označme

$$\sigma_n := \sup_{\vec{x} \in M} |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})|$$

pro každé n . Pak posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ konverguje na množině M stejnoměrně k funkci $f(\vec{x})$ právě tehdy, když $\lim_{n \rightarrow \infty} \sigma_n = 0$.

Důkaz:

- pro všechna $\vec{x} \in M$ a všechna $n \in \mathbf{N}$ zřejmě platí nerovnost $|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| \leq \sigma_n$

- První implikace:

- předpokládejme, že $\lim_{n \rightarrow \infty} \sigma_n = 0$
- z definice limity číselné posloupnosti $(\sigma_n)_{n=1}^{\infty}$ plyne, že pro libovolné $\varepsilon > 0$ existuje n_0 takové, že $|\sigma_n| = \sigma_n < \varepsilon$ pro všechna $n \geq n_0$
- to značí (jak vyplývá z definice suprema), že pro všechna $n \geq n_0$ a všechna $\vec{x} \in M$ platí také $|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \varepsilon$, a tedy $f_n(\vec{x}) \rightrightarrows f(\vec{x})$ na M

• Druhá implikace:

- předpokládejme, že $f_n(\vec{x}) \Rightarrow f(\vec{x})$ na M
- zvolme libovolné $\varepsilon > 0$, k němuž jistě existuje n_0 takové, že pro všechna $n \geq n_0$ a všechna $\vec{x} \in M$ platí nerovnost $|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \varepsilon/2$
- odtud a z vlastností suprema plyne, že pro $n \geq n_0$ platí $\sigma_n \leq \varepsilon/2 < \varepsilon$, a tedy $\lim_{n \rightarrow \infty} \sigma_n = 0$

1.1.8 Definice

Necht' je dána posloupnost funkcí (1.1) definovaná na neprázdné množině $M \subset \mathbf{E}^r$. Potom nekonečný součet

$$f_1(\vec{x}) + f_2(\vec{x}) + \dots + f_n(\vec{x}) + \dots$$

nazýváme *řadou funkcí* na M a značíme symbolem

$$\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x}). \quad (1.5)$$

1.1.9 Definice

Necht' je dána funkční řada (1.5) definovaná na množině M . Funkci $s_n(\vec{x}) = \sum_{k=1}^n f_k(\vec{x})$ pro $n \in \mathbf{N}$ a $\vec{x} \in M$ budeme nazývat *n-tým částečným součtem* řady (1.5) a posloupnost $(s_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ pak *posloupností částečných součtů* dané řady.

1.1.10 Definice

Necht' je dána funkční řada (1.5) definovaná na množině M . Necht' $(s_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ je příslušná posloupnost částečných součtů. Řekneme, že řada (1.5) *konverguje v bodě* $\vec{c} \in M$, jestliže konverguje číselná posloupnost $(s_n(\vec{c}))_{n=1}^{\infty}$. Řekneme, že řada (1.5) *konverguje (bodově)* na množině $N \subset M$, jestliže konverguje v každém bodě množiny N . Vlastní limitu

$$s(\vec{x}) := \lim_{n \rightarrow \infty} s_n(\vec{x})$$

posloupnosti částečných součtů pak nazýváme *součtem řady* (1.5) a zapisujeme

$$s(\vec{x}) = \sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x}). \quad (1.6)$$

Definiční obor $\text{Dom}(s)$, tj. množinu všech $\vec{c} \in M$, pro něž posloupnost $(s_n(\vec{c}))_{n=1}^{\infty}$ konverguje, budeme dále nazývat *oborem konvergence řady* (1.5) a značit symbolem $\mathcal{O}$.

1.1.11 Definice

Řekneme, že řada funkcí $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ konverguje na množině $M \subset \mathbf{E}^r$ *stejněměrně* ke svému součtu $s(\vec{x})$ a označíme $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x}) \stackrel{M}{\equiv} s(\vec{x})$, jestliže posloupnost jejích částečných součtů konverguje na M stejněměrně k funkci $s(\vec{x})$.

1.1.12 Věta – Bolzanova-Cauchyova podmínka

Řada funkcí (1.5) konverguje na množině $M \subset \mathbf{E}^r$ stejněměrně právě tehdy, když pro každé $\varepsilon > 0$ existuje index $n_0 \in \mathbf{N}$ takový, že pro jakékoli dva indexy $m, n \in \mathbf{N}$ takové, že $m \geq n \geq n_0$ a pro jakékoliv $\vec{x} \in M$ je splněna nerovnost

$$|f_n(\vec{x}) + f_{n+1}(\vec{x}) + \dots + f_m(\vec{x})| < \varepsilon.$$

Důkaz:

- tvrzení této věty bezprostředně plyne z věty 1.1.6
- označíme-li totiž $(s_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ příslušnou posloupnost částečných součtů, získáváme rovnosti

$$s_{n-1}(\vec{x}) = \sum_{k=1}^{n-1} f_k(\vec{x}), \quad s_m(\vec{x}) = \sum_{k=1}^m f_k(\vec{x})$$

- podle věty 1.1.6 (v nepatrné obměně) konverguje posloupnost $(s_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ na M stejnoměrně právě tehdy, když pro každé $\varepsilon > 0$ existuje index $n_0 \in \mathbf{N}$ takový, že pro jakékoli dva indexy $m, n \in \mathbf{N}$ takové, že $m \geq n \geq n_0$ a pro jakékoliv $\vec{x} \in M$ je splněna nerovnost $|s_m(\vec{x}) - s_{n-1}(\vec{x})| < \varepsilon$
- z této nerovnosti ovšem vyplývá, že

$$\left| \sum_{k=1}^m f_k(\vec{x}) - \sum_{k=1}^{n-1} f_k(\vec{x}) \right| = |f_n(\vec{x}) + f_{n+1}(\vec{x}) + \dots + f_m(\vec{x})| < \varepsilon$$

1.1.13 Definice

Řekneme, že řada funkcí $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ konverguje na množině $M \subset \mathbf{E}^r$ *regulárně*, jestliže řada $\sum_{n=1}^{\infty} |f_n(\vec{x})|$ konverguje na M stejnoměrně.

1.1.14 Věta – nutná podmínka stejnoměrné konvergence

Jestliže řada funkcí $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ konverguje na množině $M \subset \mathbf{E}^r$ stejnoměrně, potom posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ konverguje na této množině stejnoměrně k nulové funkci.

Důkaz:

- z předpokladů věty plyne, že

$$(\forall \varepsilon > 0)(\exists n_0 \in \mathbf{N})(\forall m, n \in \mathbf{N})(m \geq n \geq n_0)(\forall \vec{x} \in M) : |f_n(\vec{x}) + f_{n+1}(\vec{x}) + \dots + f_m(\vec{x})| < \varepsilon$$

- jelikož toto tvrzení platí pro jakákoli $m, n \in \mathbf{N}$ taková, že $m \geq n \geq n_0$, platí také při speciální volbě $m = n$
- pak ale

$$(\forall \varepsilon > 0)(\exists n_0 \in \mathbf{N})(\forall n \in \mathbf{N})(n \geq n_0)(\forall \vec{x} \in M) : |f_n(\vec{x})| = |f_n(\vec{x}) - o(\vec{x})| < \varepsilon$$

- tento výrok je ale ekvivalentní tvrzení, že posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ konverguje na množině M stejnoměrně k nulové funkci

1.1.15 Definice

Nechť jsou dány funkční řady $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ a $\sum_{n=1}^{\infty} g_n(\vec{x})$ definované na množině M . Nechť existuje $n_0 \in \mathbf{N}$ tak, že pro všechna $n \geq n_0$ a všechna $\vec{x} \in M$ platí $|f_n(\vec{x})| \leq g_n(\vec{x})$. Pak řadu $\sum_{n=1}^{\infty} g_n(\vec{x})$ nazýváme řadou *majorantní* k řadě $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$.

1.1.16 Věta – srovnávací kritérium

Nechť řada $\sum_{n=1}^{\infty} g_n(\vec{x})$ je na množině $M \subset \mathbf{E}^r$ majorantní k řadě $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ a nechť řada $\sum_{n=1}^{\infty} g_n(\vec{x})$ je stejnoměrně konvergentní na M . Pak jsou řady $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ a $\sum_{n=1}^{\infty} |f_n(\vec{x})|$ stejnoměrně konvergentní na M , tj. řada $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ konverguje na M regulárně.

Důkaz:

- užijeme Bolzanovu-Cauchyovu podmínku 1.1.12
- z předpokladu víme, že řada $\sum_{n=1}^{\infty} g_n(\vec{x})$ stejnoměrně konverguje na M , tedy pro jakékoli $\varepsilon > 0$ existuje n_0 takové, že pro všechna přirozená $m \geq n \geq n_0$ a pro všechna $\vec{x} \in M$ platí

$$0 \leq g_n(\vec{x}) + g_{n+1}(\vec{x}) + \dots + g_m(\vec{x}) < \varepsilon$$

- dále víme, že existuje m_0 tak, že pro všechna $x \in M$ a všechny indexy $n \geq m_0$ platí $|f_n(\vec{x})| \leq g_n(\vec{x})$
- pro zvolené ε a všechna $n \geq \max\{n_0, m_0\}$ pak platí

$$|f_n(\vec{x}) + f_{n+1}(\vec{x}) + \dots + f_m(\vec{x})| \leq |f_n(\vec{x})| + |f_{n+1}(\vec{x})| + \dots + |f_m(\vec{x})| \leq g_n(\vec{x}) + g_{n+1}(\vec{x}) + \dots + g_m(\vec{x}) < \varepsilon$$

- to dokazuje obě tvrzení věty

1.1.17 Důsledek

Konverguje-li řada na množině M regulárně, konverguje na M také stejnoměrně.

1.1.18 Věta – Weierstrassovo kritérium

Necht' $\sum_{n=1}^{\infty} a_n$ je konvergentní číselná řada, $f_n(\vec{x})$ jsou funkce a pro všechna $\vec{x} \in M \subset \mathbf{E}^r$ a všechna $n \in \mathbf{N} \setminus \widehat{n_0}$ je $|f_n(\vec{x})| \leq a_n$. Pak řady $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ a $\sum_{n=1}^{\infty} |f_n(\vec{x})|$ stejnoměrně konvergují na M , tj. řada $\sum_{n=1}^{\infty} f_n(\vec{x})$ konverguje na M regulárně.

Důkaz:

- v předchozí větě položíme $g_n(\vec{x}) := a_n$ pro všechna $\vec{x} \in M$ a uvědomíme si, že pojmy bodové a stejnoměrné konvergence u řady konstantních funkcí splývají

Kapitola 2

Funkcionální Hilbertovy prostory

2.1 Výchozí pojmy

2.1.1 Značení

$\mathcal{C}^n(M)$ je třída všech funkcí, které mají na množině M spojitě derivace až do řádu n , přičemž $\mathcal{C}(M) = \mathcal{C}^0(M)$. Nachází-li se index nula dole $\mathcal{C}_0^n(M)$, pak M je kompaktní. Symbol $\mathcal{C}_0^n$ značí všechny funkce třídy $\mathcal{C}^n(\mathbf{E}^r)$, které mají libovolný, ale kompaktní nosič. $\mathcal{L}(G)$ je třída Lebesgueovsky integrovatelných funkcí na množině G . Třída funkcí majících Lebesgueův integrál na G se značí $\mathcal{L}^*(G)$. Třidu Lebesgueovsky lokálně integrovatelných funkcí značíme $\mathcal{L}_{\text{loc}}(G)$ a definujeme ji v následujícím textu.

2.1.2 Úmluva

Symbol G bude nadále reprezentovat r -dimenzionální *oblast*, tj. otevřenou a souvislou podmnožinu množiny $\mathbf{E}^r$. Dále symbol J bude označovat *kompakt*, tj. uzavřenou a omezenou podmnožinu množiny $\mathbf{E}^r$. Funkcí budeme rozumět zobrazení $f(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \mathbf{C}$.

2.1.3 Úmluva

V celém následujícím textu budeme předpokládat, že je zadána klasická a úplná Lebesgueova míra $\lambda(X) : \mathcal{M}_\lambda \mapsto \mathbf{R}^+$ generovaná ve všech dimenzích klasickou vytvořující $\varphi(x) = x$. Tudíž soustava $\mathcal{M}_\lambda$ všech λ -měřitelných podmnožin množiny $\mathbf{E}^r$ je σ -algebrou a $\lambda(X)$ je na ní σ -aditivní mírou. Systém $\{\mathbf{E}^r, \mathcal{M}_\lambda, \lambda(X)\}$ je tedy pro nás nyní výchozím prostorem s úplnou mírou.

2.1.4 Definice

Nechť $r \in \mathbf{N}$ a $\vec{\mu} \in \mathbf{R}^r$. *Heavisideovou* [hevisajdovou] funkcí budeme rozumět funkci $\Theta(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \{0, 1\}$ definovanou předpisem

$$\Theta(\vec{x}) := \begin{cases} 1 & \dots & x_1 > 0 \wedge x_2 > 0 \wedge \dots \wedge x_r > 0 \\ 0 & \dots & x_1 \leq 0 \vee x_2 \leq 0 \vee \dots \vee x_r \leq 0. \end{cases} \quad (2.1)$$

Centrovanou Heavisideovou funkcí budeme rozumět funkci $\Theta_{\vec{\mu}}(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \{0, 1\}$ definovanou předpisem

$$\Theta_{\vec{\mu}}(\vec{x}) := \begin{cases} 1 & \dots & x_1 > \mu_1 \wedge x_2 > \mu_2 \wedge \dots \wedge x_r > \mu_r \\ 0 & \dots & x_1 \leq \mu_1 \vee x_2 \leq \mu_2 \vee \dots \vee x_r \leq \mu_r. \end{cases} \quad (2.2)$$

2.1.5 Poznámka

Funkce $f(\vec{x})$ je, podle věty 5.3.45 a důsledku 5.3.46 v [5], na G Lebesgueovsky integrovatelná právě tehdy, když je λ -měřitelná a její absolutní hodnota je Lebesgueovsky integrovatelná.

$$f(\vec{x}) \in \mathcal{L}(G, \mu) \quad \Leftrightarrow \quad |f(x)| \in \mathcal{L}(G, \mu) \wedge f(x) \in L_\mu(G).$$

Budeme-li tedy mluvit o měřitelných funkcích, tak platí, že

$$f(x) \in \mathcal{L}(G, \mu) \quad \Leftrightarrow \quad |f(x)| \in \mathcal{L}(G, \mu)$$

2.1.6 Definice

Nechť je dána funkce $f(\vec{x}) : G \mapsto \mathbf{R}$. Řekneme, že funkce $f(\vec{x})$ je *lokálně integrabilní* na G a označíme symbolem $f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_{\text{loc}}(G, \mu(X))$ nebo zkráceně $f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_{\text{loc}}(G)$, jestliže pro každý bod $\vec{c} \in G$ existuje $\varepsilon > 0$ tak, že $f(\vec{x}) \in \mathcal{L}(\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{c}))$, tj.

$$\int_{\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{c})} f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x}) \in \mathbf{R}.$$

2.1.7 Věta

Nechť G je oblast v $\mathbf{E}^r$. Funkce $f(\vec{x}) : G \mapsto \mathbf{R}$ je lokálně integrabilní na G právě tehdy, když pro každou kompaktní množinu $J \subset G$ platí, že

$$\int_J f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x}) \in \mathbf{R}.$$

Důkaz:

- dokážeme nejprve, že pokud pro každou kompaktní množinu $J \subset G$ platí, že integrál $\int_J f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x})$ konverguje, pak je $f(\vec{x})$ je lokálně integrabilní na G
- zvolme tedy libovolně bod $\vec{c} \in G$
- jelikož G je otevřená, jistě existuje $\varepsilon > 0$ tak, že $K = \overline{\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{c})}$, $K \subset G$, K je kompaktní a $\vec{c} \in \mathcal{U}_\varepsilon(\vec{c})$
- integrál $\int_K f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x})$ ale existuje z předpokladu
- $\text{bd}(K)$ je μ -nulová množina, neboť se jedná o plášť r -rozměrné koule, a z teorie Lebesgueova integrálu tudíž platí, že $\int_K f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x}) = \int_{\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{c})} f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x})$, a navíc jsme $\vec{c}$ volili libovolně.
- pro důkaz obrácené implikace předpokládejme, že $f(\vec{x})$ je lokálně integrabilní na G
- zvolme K jako libovolnou kompaktní množinu, která je podmnožinou oblasti G
- podle teorie míry jistě $K \in \mathcal{M}_\mu$, neboť $\mathbf{E}^r \in \mathcal{S}_r \subset \mathcal{M}_\mu$, a $\mathcal{M}_\mu$ je σ -algebra **zde je nedefinovaný příkaz \setminusminusK, co ma znamenat?**
- Borelova věta ale říká, že z každého otevřeného pokrytí kompaktní množiny lze vybrat pokrytí konečné, tj. existuje soustava oblastí $\{G_k : k \in \widehat{n}\}$ tak, že $\bigcup_{k=1}^n G_k \supset K$ a $G_k = \mathcal{U}_\varepsilon(\vec{x}_k)$ pro jisté body $\vec{x}_k \in K$
- všechny integrály $\int_{\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{x}_k)} f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x})$ ale existují z předpokladu této implikace
- dále také existují (jak víme z teorie Lebesgueova integrálu všechny integrály) $\int_{\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{x}_k) \cap \mathcal{U}_\varepsilon(\vec{x}_\ell)} f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x})$ pro $k, \ell \in \widehat{n}$
- existují rovněž integrály $\int_{\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{x}_k) \cap K} f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x})$, což společně garantuje existenci integrálu $\int_K f(\vec{x}) \, d\mu(\vec{x})$
- tímto je důkaz dokončen

2.2 Prehilbertovské prostory funkcí

V této sekci se pokusíme rozhodnout jestli z vybraných vektorových prostorů funkcí lze vytvořit prehilbertovské prostory funkcí, tj. vektorové prostory se skalárním součinem. Připomeňme si definici skalárního součinu.

2.2.1 Definice

Nechť $\mathcal{V}$ je libovolný vektorový prostor nad tělesem $\mathbf{C}$. Zobrazení $\langle \cdot, \cdot \rangle : \mathcal{V} \times \mathcal{V} \mapsto \mathbf{C}$ nazveme *skalárním součinem*, jestliže splňuje tzv. *axiomy skalárního součinu*:

- *levá linearita*: pro všechna $f(\vec{x}), g(\vec{x}), h(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ a každé $\alpha \in \mathbf{C}$ platí $\langle \alpha f + g | h \rangle = \alpha \langle f | h \rangle + \langle g | h \rangle$
- *hermiticity*: pro všechna $f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ platí $\langle f | g \rangle = \langle g | f \rangle^*$
- *pozitivní definitnost*: pro všechna $f(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ platí $\langle f | f \rangle \geq 0$ a navíc $\langle f | f \rangle = 0$ právě tehdy, když $f(\vec{x}) = o(\vec{x})$.

Dvojici $\{\mathcal{V}, \langle \cdot, \cdot \rangle\}$ nazýváme *prehilbertovským prostorem*.

2.2.2 Definice

Nechť $\mathcal{V}$ je vektorový prostor funkcí nad tělesem $\mathbf{C}$. Zobrazení $\|\cdot\| : \mathcal{V} \mapsto \mathbf{R}$ nazveme *normou*, jestliže splňuje tzv. *axiomy normy*:

- *nulovost*: $\|f\| = 0$ právě tehdy, když $f(\vec{x}) = o(\vec{x})$
- *trojúhelníková nerovnost*: pro všechna $f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ platí: $\|f + g\| \leq \|f\| + \|g\|$
- *homogenita*: pro všechna $f(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ a každé $\lambda \in \mathbf{C}$ platí: $\|\lambda f\| = |\lambda| \|f\|$.

Dvojici $\{\mathcal{V}, \|\cdot\|\}$ nazýváme *normovaným prostorem*.

2.2.3 Příklad

Ukážeme, že pro libovolnou funkci $f(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ z normovaného prostoru $\mathcal{V}$ s normou $\|\cdot\|$ platí nerovnost $\|f\| \geq 0$. Nejprve snadno prokážeme, že norma opačného vektoru je stejná jako norma vektoru původního. Položme $\lambda = -1$. Pak z axiomu homogenity plyne $\|-f\| = |-1| \|f\| = \|f\|$. Dále pak v trojúhelníkové nerovnosti položíme $g(\vec{x}) := -f(\vec{x})$. Pak

$$0 = \|o(\vec{x})\| = \|f(\vec{x}) + (-f(\vec{x}))\| \leq \|\vec{f}(\vec{x})\| + \|-f(\vec{x})\| = 2\|\vec{f}(\vec{x})\|,$$

odkud je již patrné, že $\|f\| \geq 0$.

2.2.4 Věta

Nechť $\langle \cdot | \cdot \rangle$ je skalární součin definovaný na vektorovém prostoru $\mathcal{V}$ nad tělesem $\mathbf{C}$. Pak zobrazení $\mathfrak{n}(f)$ definované předpisem

$$\mathfrak{n}(f) := \sqrt{\langle f | f \rangle} \quad (2.3)$$

je normou na $\mathcal{V}$.

Důkaz:

- ověříme axiomy normy
- axiom nulovosti:
  - je-li $f(\vec{x}) = 0$, pak $\mathfrak{n}^2(0) := \langle o, o \rangle = 0$
  - je-li $\mathfrak{n}(f) = 0$, pak tedy $\langle f, f \rangle = 0$, ale podle axiomu pozitivní definitnosti skalárního součinu toto může nastat pouze tehdy, je-li $f(\vec{x}) = o(\vec{x})$
  - tím je ekvivalence požadovaná v axiomu nulovosti normy prokázána
- axiom trojúhelníkové nerovnosti:
  - provedeme následující sérii úprav

$$\begin{aligned} \mathfrak{n}^2(f + g) &= \langle f + g | f + g \rangle = \langle f | f \rangle + \langle f | g \rangle + \langle g | f \rangle + \langle g | g \rangle = \\ &= 2 \operatorname{Re}(\langle f | g \rangle) + \langle f | f \rangle + \langle g | g \rangle \leq 2|\langle f | g \rangle| + \mathfrak{n}^2(f) + \mathfrak{n}^2(g) \end{aligned}$$
  - uijeme-li nyní Schwarzovy-Cauchyovy-Bunjakovského nerovnosti (viz [2]), dostáváme

$$\mathfrak{n}^2(f + g) \leq 2 \mathfrak{n}(f) \mathfrak{n}(g) + \mathfrak{n}^2(f) + \mathfrak{n}^2(g) = (\mathfrak{n}(f) + \mathfrak{n}(g))^2$$
  - tím je dokázáno, že $\mathfrak{n}(f + g) \leq \mathfrak{n}(f) + \mathfrak{n}(g)$
- axiom homogenity:
  - nechť tedy $\lambda \in \mathbf{C}$ je zvoleno libovolně
  - pak snadno $\mathfrak{n}(\lambda f) := \sqrt{\langle \lambda f | \lambda f \rangle} = \sqrt{\lambda \lambda^*} \sqrt{\langle f | f \rangle} = \sqrt{|\lambda|^2} \mathfrak{n}(f) = |\lambda| \mathfrak{n}(f)$
- tím je prokázáno, že zobrazení $\mathfrak{n}(f)$ je normou na $\mathcal{V}$

2.2.5 Definice

Nechť $\langle \cdot | \cdot \rangle$ je skalární součin definovaný na vektorovém prostoru $\mathcal{V}$ nad tělesem $\mathbf{C}$. Pak zobrazení $\mathfrak{n}(f)$ definované vztahem (2.3) nazýváme *normou generovanou skalárním součinem*.

2.2.6 Věta

Nechť je dán vektorový prostor $\mathcal{V}$ nad tělesem $\mathbf{C}$ a skalární součin $\langle \cdot | \cdot \rangle$. Nechť $\|\cdot\|$ je norma generovaná tímto skalárním součinem. Nechť je dána posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ z prostoru $\mathcal{V}$, pro niž existuje funkce $f(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ tak, že platí následující implikace:

$$(\forall \varepsilon > 0)(\exists n_0 \in \mathbf{N}) : n > n_0 \implies \|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\| < \varepsilon.$$

Nechť je funkce $g(\vec{x}) \in \mathcal{V}$ zvolena libovolně. Pak platí

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \langle f_n | g \rangle = \langle f | g \rangle, \quad \lim_{n \rightarrow \infty} \langle g | f_n \rangle = \langle g | f \rangle.$$

Důkaz:

- snadno nahlédneme, že pro $g(\vec{x}) = o(\vec{x})$ platí citovaná rovnost triviálně
- uvažujme tedy nyní pouze ty funkce, které nejsou nulové, tedy ty, pro něž $\|g(\vec{x})\| \neq 0$
- chceme dokázat, že číselná posloupnost $(\gamma_n)_{n=1}^{\infty}$, kde $\gamma_n := \langle f_n | g \rangle$ konverguje k číslu $\gamma := \langle f | g \rangle$
- je tedy třeba prokázat, že pro každé $\varepsilon > 0$ existuje $m_0 \in \mathbf{N}$ tak, že pro všechny indexy $m > m_0$ platí nerovnost $|\gamma_m - \gamma| < \varepsilon$
- z předpokladu

$$(\forall \varepsilon > 0)(\exists n_0 \in \mathbf{N}) : n > n_0 \implies \|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\| < \frac{\varepsilon}{\|g\|},$$

z axiomů skalárního součinu a z Schwarzovy-Cauchyovy-Bunjakovského nerovnosti ale vyplývá, že

$$|\gamma_m - \gamma| = |\langle f_m | g \rangle - \langle f | g \rangle| = |\langle f_m - f | g \rangle| \leq \|f_m - f\| \cdot \|g\| < \frac{\varepsilon}{\|g\|} \|g\| = \varepsilon$$

- postačí tedy volit $m_0 := n_0$
- tvrzení $\lim_{n \rightarrow \infty} \langle g | f_n \rangle = \langle g | f \rangle$ lze dokázat zcela analogicky

2.2.7 Lemma

Nechť $a \in \mathbf{R}$ a $b \in (a, \infty)$. Nechť $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$ je vektorový prostor všech funkcí $f(x) : \mathbf{R} \mapsto \mathbf{C}$ spojitých na intervalu $\langle a, b \rangle$ zavedený nad tělesem $\mathbf{C}$. Nechť je dána funkce $w(x) \in \mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$ kladná na $\langle a, b \rangle$. Pak formule

$$\langle f(x) | g(x) \rangle_w := \int_a^b f(x) g^*(x) w(x) dx \quad (2.4)$$

splňuje axiomy skalárního součinu na $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$.

2.2.8 Lemma

Nechť $a \in \mathbf{R}$ (nebo $a = -\infty$) a $b \in (a, \infty)$ (nebo $b = +\infty$). Nechť $\mathcal{V}$ je vektorový prostor všech omezených a spojitých funkcí na intervalu $\langle a, b \rangle$. Nechť $w(x)$ je kladná funkce na (a, b) , pro kterou platí $w(x) \in \mathcal{L}(\langle a, b \rangle)$. Pak (2.4) splňuje axiomy skalárního součinu na $\mathcal{V}$.

2.2.9 Definice

Spojitou a kladnou funkci $w(x)$ z předešlých lemmat nazýváme *vahou skalárního součinu* a vybrané reprezentanty nazýváme následovně:

- *standardní (Legendreova) váha*: pro libovolnou volbu $a, b \in \mathbf{R}$ a $w(x) = \Theta(a)\Theta(b-x)$,
- *Laguerreova váha*: pro volbu $a = 0, b = \infty$ a $w(x) = \Theta(x)e^{-x}$,
- *Hermiteova váha*: pro volbu $a = -\infty, b = \infty$ a $w(x) = e^{-x^2}$,
- *Čebyševova váha*: pro volbu $a = -1, b = 1$ a $w(x) = \frac{\Theta(1-|x|)}{\sqrt{1-x^2}}$.

2.2.10 Definice

Nechť $p \geq 1$ je pevně zvolený parametr. Pak třídu všech měřitelných funkcí $f(\vec{x}) : G \mapsto \mathbf{C}$, pro něž

$$\int_G |f(\vec{x})|^p d\lambda(\vec{x}) \in \mathbf{R},$$

označujeme symbolem $\mathcal{L}_p(G)$. Neboli

$$\mathcal{L}_p(G) = \left\{ f(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \mathbf{C} : \int_G |f(\vec{x})|^p d\mu(\vec{x}) \in \mathbf{R} \right\}$$

2.2.11 Věta

Nechť $f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_2(G)$. Potom $f(\vec{x})g^*(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(G)$.

Důkaz:

- stačí si uvědomit, že $|f(\vec{x})g^*(\vec{x})| \leq \frac{1}{2}|f(\vec{x})|^2 + \frac{1}{2}|g(\vec{x})|^2$
- jelikož oba členy součtu patří do $\mathcal{L}(G)$, tak ze srovnávacího kritéria plyne, že také $|f(\vec{x})g^*(\vec{x})| \in \mathcal{L}(G)$
- je vhodné si zopakovat poznámku 2.1.5 a uvědomit si, že pro měřitelné funkce platí $f(\vec{x}) \in \mathcal{L}(G) \Leftrightarrow |f(\vec{x})| \in \mathcal{L}(G)$

2.2.12 Poznámka

Vztahy $\int_G f(x)g^*(x)w(x) dx$, resp. $\int_G f(\vec{x})g^*(\vec{x})w(\vec{x}) d\vec{x}$ však na některých vektorových prostorech skalární součin nedefinují. Jedním z takových prostorů je např. prostor $\mathcal{L}_1(0, 1)$. Funkce $f(x) = \frac{1}{\sqrt{x}}$ do prostoru $\mathcal{L}_1(0, 1)$ patří, nebo?

$$\int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx = 2,$$

ale integrál

$$\int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} \frac{1}{\sqrt{x}} dx = \int_0^1 \frac{1}{x} dx$$

nekonverguje. Podobně také prostory $\mathcal{L}(G)$ nebo $\mathcal{L}_1(G)$ pro $G = (0, \infty)$ negenerují spolu s operací $\int_0^\infty f(x)g^*(x) dx$ prehilbertovský prostor.

$\mathcal{L}_2(G)$ také není prehilbertovský, protože není splněn axiom pozitivní definitnosti skalárního součinu, tedy neplatí, že

$$\langle f(x)|f(x) \rangle = 0 \quad \Leftrightarrow \quad f(x) = 0$$

Může totiž existovat $f(x) \neq 0$ taková, že bude $\int_a^b f(x)f^*(x)dx = 0$. Například tak, že má nenulovou hodnotu na množině míry nula.

2.2.13 Definice

Dirichletovou funkcí budeme rozumět funkci

$$\mathfrak{D}(\vec{x}) := \begin{cases} 1 & \dots & \vec{x} \in \mathbf{Q}^r \\ 0 & \dots & \vec{x} \in \mathbf{R}^r \setminus \mathbf{Q}^r. \end{cases} \quad (2.5)$$

2.2.14 Poznámka

Zavedeme-li na prostoru $\mathcal{L}_2(G)$ zobrazení $\langle f|g \rangle : \mathcal{L}_2(G) \times \mathcal{L}_2(G) \mapsto \mathbf{C}$ předpisem

$$\langle f|g \rangle = \int_G f(\vec{x}) g^*(\vec{x}) d\mu(\vec{x}),$$

pak toto zobrazení není skalárním součinem, neboť není splněn axiom pozitivní definitnosti z definice skalárního součinu. Rovnost $\langle f|f \rangle = 0$ by podle něho měla být splněna tehdy a jen tehdy, pokud $f(\vec{x}) = 0(\vec{x})$, tedy pokud $f(\vec{x})$ je ryze nulová funkce. Snadno ale nahlédneme, že pro Dirichletovu funkci platí rovnost $\mathfrak{D}^2(\vec{x}) = \mathfrak{D}(\vec{x})$, a tudíž (podle teorie Lebesgueova integrálu)

$$\langle \mathfrak{D}|\mathfrak{D} \rangle = \int_G \mathfrak{D}(\vec{x}) \mathfrak{D}^*(\vec{x}) d\mu(\vec{x}) = \int_G \mathfrak{D}(\vec{x}) d\mu(\vec{x}) = 0.$$

Abychom se tedy konečně dostali k nějakému prehilbertovu, a následně Hilbertovu, prostoru budeme potřebovat zobecnění a úvahy, které probereme v následující sekci.

2.3 Faktorové prostory funkcí, Hilbertovy prostory

Od termínu funkce nyní přejdeme k faktorové funkci, resp. faktorovému prostoru funkcí. Třidu všech funkcí, jež jsou měřitelné a zároveň jsou mezi sebou vzájemně μ -ekvivalentní, tj. liší se pouze na množině míry nula, nazveme *faktorová skupina funkcí*. Třidu všech funkcí, které jsou měřitelné a zároveň ekvivalentní s nulovou funkcí ($f(\vec{x}) = 0(\vec{x})$) označíme symbolem F_0 . Do třídy F_0 tedy patří i Dirichletova funkce $\mathfrak{D}(\vec{x})$. Libovolného zástupce z vybrané faktorové skupiny funkci nazveme *faktorovou funkcí*. Pro jednoduchost budeme nadále používat termín funkce, ale mějme pořád na paměti, že jde jen o jednoho vybraného zástupce celé skupiny funkcí.

2.3.1 Definice

Faktorovou funkcí $\hat{f}(\vec{x})$ nazveme množinu všech funkcí, jež jsou vzájemně μ -ekvivalentní s vybranou měřitelnou funkcí $f(\vec{x}) \in \Lambda(G)$, tj.

$$\hat{f}(\vec{x}) := \{g(\vec{x}) \in \Lambda(G) : g \sim f\}.$$

Množinu všech faktorových funkcí nazveme *faktorovým prostorem* nad G a označíme $F(G)$.

2.3.2 Poznámka

Tedy funkce $f(\vec{x})$ a $g(\vec{x})$ z předešlé definice se liší pouze na množině nulové míry. Dále si uvědomme, že integrál všech prvků faktorové funkce na dané oblasti G má stejnou hodnotu. Má tedy smysl definovat

$$\int_G \hat{f}(\vec{x}) \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}) := \int_G f(\vec{x}) \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}),$$

kde $f(\vec{x})$ je libovolný zástupce faktorové funkce $\hat{f}(\vec{x})$.

2.3.3 Definice

Nechť $p \geq 1$. Symbolem $\mathbb{L}_p(G)$ označíme množinu všech (faktorových) funkcí $f(\vec{x}) : G \mapsto \mathbb{C}$, pro něž $|f(\vec{x})|^p \in \mathcal{L}(G)$, tedy

$$\int_G |f(\vec{x})|^p \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}) < +\infty.$$

2.3.4 Věta

Zobrazení $\langle f|g \rangle : \mathbb{L}_2(G) \times \mathbb{L}_2(G) \mapsto \mathbb{C}$ zavedené na $\mathbb{L}_2(G)$ předpisem

$$\langle f|g \rangle = \int_G f(\vec{x}) g^*(\vec{x}) \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}) \tag{2.6}$$

reprezentuje skalární součin. Prostor $\mathbb{L}_2(G)$ je tudíž prehilbertovským prostorem.

Důkaz:

- axiom levé linearit je splněn triviálně, podobně jako hermiticity
- pro libovolnou funkci $f(\vec{x}) \in \mathbb{L}_2(G)$ pak platí, že

$$\langle f|f \rangle = \int_G f(\vec{x}) f^*(\vec{x}) \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}) = \int_G |f(\vec{x})|^2 \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}) \geq 0$$

a navíc rovnost

$$\langle f|f \rangle = \int_G f(\vec{x}) f^*(\vec{x}) \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}) = \int_G |f(\vec{x})|^2 \, \mathrm{d}\mu(\vec{x}) = 0$$

nastává pouze pro nulovou faktorovou funkci

- tím je naplněn axiom pozitivní definitnosti
- zbývá dokázat, že pro libovolné dvě funkce $f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathbb{L}_2(G)$ je výraz $\langle f|g \rangle = \int_G f(\vec{x}) g^*(\vec{x}) \, \mathrm{d}\mu(\vec{x})$ dobře definován

- jelikož je na G splněna nerovnost

$$2|f(\vec{x})g^*(\vec{x})| \leq |f(\vec{x})|^2 + |g^*(\vec{x})|^2 = |f(\vec{x})|^2 + |g(\vec{x})|^2$$

a oba integrály $\int_G |f(\vec{x})|^2 d\lambda(\vec{x})$ a $\int_G |g(\vec{x})|^2 d\lambda(\vec{x})$ existují z definice prostoru $\mathbb{L}_2(G)$ a z věty o absolutní hodnotě Lebesgueova integrálu, existuje podle srovnávacího kritéria také integrál $\int_G f(\vec{x})g^*(\vec{x}) d\mu(\vec{x})$

2.3.5 Poznámka

Je-li vztah (2.6) skalárním součinem na $\mathbb{L}_2(G)$, pak je zobrazení

$$\|f(\vec{x})\| = \sqrt{\int_G |f(\vec{x})|^2 d\lambda(\vec{x})}$$

normou na $\mathbb{L}_2(G)$. Zobrazení

$$\varrho(f, g) := \sqrt{\int_G |f(\vec{x}) - g(\vec{x})|^2 d\lambda(\vec{x})}$$

je metrikou na $\mathbb{L}_2(G)$.

2.3.6 Definice

Řekneme, že posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^\infty$ z prostoru $\mathbb{L}_2(G)$ *konverguje podle normy* k funkci $f(\vec{x}) \in \mathbb{L}_2(G)$, pokud pro každé $\varepsilon > 0$ existuje $n_0 \in \mathbb{N}$ tak, že pro všechna $n \geq n_0$ platí

$$\|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\| < \varepsilon,$$

to jest

$$\sqrt{\int_G |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x})} < \varepsilon.$$

Konvergenci podle normy zapisujeme symbolem $f_n(\vec{x}) \rightarrow f(\vec{x})$.

2.3.7 Příklad

Rozhodněme podle definice, zda posloupnost funkcí $(e^{-nx^2})_{n=1}^\infty$ z prostoru $\mathbb{L}_2(\mathbb{R})$ konverguje podle normy k nulové funkci. Necht' $\varepsilon > 0$ je zvoleno libovolně. Limitní faktorovou funkcí pro zkoumanou posloupnost je nulová funkce. Zkoumejme tedy nerovnost

$$\|e^{-nx^2}\| = \sqrt{\int_G e^{-2nx^2} d\mu(\vec{x})} = \left(\frac{\pi}{2n}\right)^{1/4} < \varepsilon.$$

Za hledané $n_0 \in \mathbb{N}$ z definice konvergence podle normy tedy stačí volit

$$n_0 := \left\lfloor \frac{\pi}{2\varepsilon^4} \right\rfloor + 1.$$

Povšimněme si ale paradoxu, že posloupnost $(e^{-nx^2})_{n=1}^\infty$ *nekonverguje* (uvažujeme-li konvergenci klasickou) k nulové funkci ani stejnoměrně ani bodově. Vztah mezi klasickou konvergencí a konvergencí podle normy lze shrnout v následující větě.

2.3.8 Věta

Necht' je dána posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^\infty$ z prostoru $\mathbb{L}_2(G)$ taková, že $f_n(\vec{x}) \xrightarrow{G} f(\vec{x}) \in \mathbb{L}_2(G)$. Necht' dále $0 < \mu(G) < \infty$. Pak $f_n(\vec{x}) \rightarrow f(\vec{x})$.

Důkaz:

- z předpokladů plyne, že pro všechna $\tilde{\varepsilon} > 0$ existuje n_0 tak, že pro všechna $n \geq n_0$ a pro všechna $\vec{x} \in G$ platí nerovnost

$$|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \tilde{\varepsilon} = \frac{\varepsilon}{\sqrt{4\mu(G)}}$$

- jelikož zjevně

$$\|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\|^2 = \langle f_n - f | f_n - f \rangle = \int_G |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) \leq \frac{\varepsilon^2}{4\mu(G)} \mu(G) = \frac{\varepsilon^2}{4},$$

zjistíme, že pro indexy $n \geq n_0$ platí nerovnost $\|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\| \leq \frac{\varepsilon}{2} < \varepsilon$

- to dokazuje skutečnost, že posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^\infty$ konverguje podle normy k funkci $f(\vec{x})$

2.3.9 Věta

Nechť $f_n(\vec{x}) \rightarrow f(\vec{x})$. Pak existuje podposloupnost $(f_{k_n}(\vec{x}))_{n=1}^\infty$ vybraná z posloupnosti $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^\infty$ taková, že platí $f_{k_n}(\vec{x}) \rightarrow f(\vec{x})$ skoro všude v M .

Důkaz:

- viz [odkázat se na zdroj](#), str. 42, příklad 2.2.2

2.3.10 Definice

Nechť je dán vektorový prostor $\mathcal{V}$ se skalárním součinem $\langle \cdot | \cdot \rangle$. Nechť $\|\cdot\|$ je norma generovaná zadaným skalárním součinem a $\varrho(x, y)$ metrika generovaná výše uvedenou normou. Nechť navíc $\{\mathcal{V}, \langle \cdot | \cdot \rangle, \|\cdot\|, \varrho\}$ je úplným metrickým prostorem. Pak takový prostor $\mathcal{H} := \{\mathcal{V}, \langle \cdot | \cdot \rangle, \|\cdot\|, \varrho\}$ nazýváme *Hilbertovým prostorem*.

2.3.11 Poznámka

Metrický prostor $\{M, \varrho\}$ s libovolnou metrikou $\varrho(f, g)$ nazveme *úplným*, jestliže každá cauchyovská posloupnost je v něm konvergentní.

2.3.12 Věta – o spojitosti skalárního součinu

Nechť je dán Hilbertův prostor $\mathcal{H}$ nad tělesem $\mathbf{C}$. Nechť je dána posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^\infty$ z prostoru $\mathcal{H}$, která konverguje podle normy k funkci $f(\vec{x}) \in \mathcal{H}$, a funkce $g(\vec{x}) \in \mathcal{H}$. Pak platí

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \langle f_n | g \rangle = \langle f | g \rangle, \quad \lim_{n \rightarrow \infty} \langle g | f_n \rangle = \langle g | f \rangle.$$

Důkaz:

- jedná se o bezprostřední důsledek věty 2.2.6

2.3.13 Definice

Řekneme, řada funkcí $\sum_{n=1}^\infty f_n(\vec{x})$ z Hilbertova prostoru $\mathcal{H}$ *konverguje podle normy* ke svému součtu $s(\vec{x}) \in \mathcal{H}$, pokud posloupnost $(s_n(\vec{x}))_{n=1}^\infty$ jejích částečných součtů

$$s_n(\vec{x}) := \sum_{k=1}^n f_k(\vec{x})$$

konverguje podle normy k funkci $s(\vec{x})$, tj. $\lim_{n \rightarrow \infty} \|s_n(\vec{x}) - s(\vec{x})\| = 0$. Konvergenci podle normy zapisujeme symbolem $\sum_{n=1}^\infty f_n(\vec{x}) = s(\vec{x})$.

2.3.14 Věta

Faktorový prostor $\mathbb{L}_2(G)$ společně se skalárním součinem zavedeným vztahem (2.6) je úplný, tj. jedná se o Hilbertův prostor.

Důkaz:

Jelikož již bylo prokázáno, že $\mathbb{L}_2(G)$ je vektorový prostor nad $\mathbb{C}$, zbývá dokázat úplnost. Vyberme tedy z libovolné cauchyovské posloupnosti $(f_k(\vec{x}))_{k=1}^\infty$ podposloupnost $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^\infty$, jež konverguje skoro všude na G . To je díky cauchyovskosti možné. Cílem důkazu je de facto prokázat, že $(f_k(\vec{x}))_{k=1}^\infty$ je konvergentní v $\mathbb{L}_2(G)$. První člen podposloupnosti $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^\infty$ vyberme tak, aby pro všechna $m > k_1$ platilo

$$\|f_{k_1}(\vec{x}) - f_m(\vec{x})\| < \frac{1}{2}.$$

To je opět díky cauchyovskosti možné. Druhý člen podposloupnosti vyberme tak, aby pro všechna $m > k_2$ platilo

$$\|f_{k_2}(\vec{x}) - f_m(\vec{x})\| < \frac{1}{2^2}.$$

Analogicky vyberme ℓ -tý člen podposloupnosti tak, aby pro všechna $m > k_\ell$ platilo

$$\|f_{k_\ell}(\vec{x}) - f_m(\vec{x})\| < \frac{1}{2^\ell}.$$

Označíme-li nyní

$$g_k(\vec{x}) = \sum_{s=1}^k |f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})|,$$

$$g(\vec{x}) = \sum_{s=1}^\infty |f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})|,$$

bude

$$\|g_k(\vec{x})\| \leq \sum_{s=1}^k \|f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})\| < \sum_{s=1}^k \frac{1}{2^s} < 1.$$

Je proto $\int_M |g_n(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < 1$ a podle Leviho věty také

$$\int_M |g(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) = \lim_{k \rightarrow \infty} \int_M |g_k(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) \leq 1$$

a $g(\vec{x})$ je konečná skoro všude na M . Navíc řada $\sum_{s=1}^k |f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})|$ má pro skoro všechna $\vec{x} \in M$ konečný součet a tudíž i řada $\sum_{s=1}^k (f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x}))$ je konvergentní, a tedy také posloupnost

$$f_k(\vec{x}) = \sum_{s=1}^{k-1} (f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})) + f_{k_1}(\vec{x}).$$

Označme $f(\vec{x})$ její limitu. Ta je samozřejmě měřitelná jako limita posloupnosti měřitelných funkcí.

Ve druhé části důkazu ukážeme, že posloupnost $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^\infty$ konverguje právě k této funkci $f(\vec{x})$ v $\mathbb{L}_2(G)$. Předně z cauchyovskosti posloupnosti $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^\infty$ plyne cauchyovskost podposloupnosti $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{k=1}^\infty$, a tedy pro $\epsilon = 1$ existuje $k_0 \in \mathbb{N}$ takové, že pro $\ell > k_0$ a $m > k_0$ je

$$\int_M |f_{k_\ell}(\vec{x}) - f_{k_m}(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < 1.$$

Podle Fatouovy věty (viz věta 2.1.7, str. 26 v (někde - **DOPLNIT**)) je

$$\int_M |f_{k_\ell}(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < 1,$$

odkud plyne, že funkce $f(\vec{x})$ rozepsaná jako $(f(\vec{x}) - f_{k_\ell}(\vec{x})) + f_{k_\ell}(\vec{x})$ patří do $\mathbb{L}_2(G)$. Provedeme-li stejnou úvahu s libovolně malým ϵ , získáme

$$\int_M |f_{k_\ell}(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < \epsilon^2,$$

což znamená nic jiného, než že

$$\lim_{\ell \rightarrow \infty} f_{k_\ell}(\vec{x}) = f(\vec{x}).$$

V poslední části důkazu ukážeme, že k funkci $f(\vec{x})$ konverguje celá posloupnost $(f_k(\vec{x}))_{k=1}^\infty$. To ovšem plyne ihned z nerovností

$$\|f(\vec{x}) - f_k(\vec{x})\| \leq \|f(\vec{x}) - f_{k_\ell}(\vec{x})\| + \|f_{k_\ell}(\vec{x}) - f_k(\vec{x})\|,$$

neboť první člen napravo můžeme udělat libovolně malým (pro velká k_ℓ) díky dokázané konvergenci zmiňované podposloupnosti a druhý díky cauchyovskosti posloupnosti $(f_k(x))_{k=1}^\infty$.

2.3.15 Důsledek

Necht' $w(\vec{x}) \in \mathcal{C}(G)$ je kladná funkce. Faktorový prostor

$$\mathbb{L}_2^{(w)}(G) = \{f(\vec{x}) \in F(G) : \int_G |f(\vec{x})|^2 w(\vec{x}) d\mu(\vec{x}) < +\infty\},$$

společně se skalárním součinem zavedeným vztahem $\int_G f(\vec{x}) g^*(\vec{x}) w(\vec{x}) d\vec{x}$ je Hilbertovým prostorem.

2.3.16 Věta

$$f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_2(G) \wedge H \subset G \wedge \mu(H) < +\infty \Rightarrow f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(H)$$

Důkaz:

- chceme $\int_H |f(\vec{x})| d\vec{x} \in \mathbf{R}$

$$\bullet \int_H |f(\vec{x})| d\vec{x} = \int_G |f(\vec{x})| \chi_H(\vec{x}) d\vec{x} \leq \overbrace{\frac{1}{2} \int_G |f(\vec{x})|^2 d\vec{x}}^{\in \mathbf{R}} + \overbrace{\frac{1}{2} \int_G \chi_H(\vec{x}) d\vec{x}}^{\frac{1}{2} \lambda(H)}$$

2.3.17 Důsledek

Pro $H \in \mathcal{M}_\lambda$, pro které $\mu(H) < \infty$, platí $\mathcal{L}_2(H) \not\subset \mathcal{L}_1(H)$

2.3.18 Poznámka

Víme, že $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$ je prehilbertovským prostorem a že skalární součin je definován integrálem $\int_a^b f(x) g^*(x) w(x) dx = \langle f | g \rangle_w$. Zkoumejme, je-li také prostorem Hilbertovským.

Doplnit obrazek

Tato posloupnost, ačkoli je Cauchyovská, (viz obrázek) nemá limitu v $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$, což je spor s definicí limity. Tím pádem je $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$ neúplným, tedy nehilbertovským prostorem.

2.3.19 Příklad

Posloupnost $a_n = \left(1 + \frac{1}{n}\right)^n \in \mathbf{Q}$. Posloupnost $(a_n)_{n=1}^\infty$ je Cauchyovská, ale $\lim_{n \rightarrow \infty} a_n \stackrel{\mathbf{Q}}{=} \text{neexistuje}$.

2.3.20 Věta

Faktorový prostor $\mathbb{L}_2(G)$ společně se skalárním součinem zavedeným vztahem (2.6) je úplný, tj. jedná se o Hilbertův prostor.

Důkaz:

Jelikož již bylo prokázáno, že $\mathbb{L}_2(G)$ je vektorový prostor nad $\mathbf{C}$, zbývá dokázat úplnost. Vyberme tedy z libovolné cauchyovské posloupnosti $(f_k(\vec{x}))_{k=1}^\infty$ podposloupnost $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^\infty$, jež konverguje skoro všude na G . To je díky cauchyovskosti možné. Cílem důkazu je de facto prokázat, že $(f_k(\vec{x}))_{k=1}^\infty$ je konvergentní v $\mathbb{L}_2(G)$. První člen podposloupnosti $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^\infty$ vyberme tak, aby pro všechna $m > k_1$ platilo

$$\|f_{k_1}(\vec{x}) - f_m(\vec{x})\| < \frac{1}{2}.$$

To je opět díky cauchyovskosti možné. Druhý člen podposloupnosti vyberme tak, aby pro všechna $m > k_2$ platilo

$$\|f_{k_2}(\vec{x}) - f_m(\vec{x})\| < \frac{1}{2^2}.$$

Analogicky vyberme ℓ -tý člen podposloupnosti tak, aby pro všechna $m > k_\ell$ platilo

$$\|f_{k_\ell}(\vec{x}) - f_m(\vec{x})\| < \frac{1}{2^\ell}.$$

Označíme-li nyní

$$g_k(\vec{x}) = \sum_{s=1}^k |f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})|,$$

$$g(\vec{x}) = \sum_{s=1}^{\infty} |f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})|,$$

bude

$$\|g_k(\vec{x})\| \leq \sum_{s=1}^k \|f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})\| < \sum_{s=1}^k \frac{1}{2^s} < 1.$$

Je proto $\int_M |g_n(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < 1$ a podle Leviho věty také

$$\int_M |g(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) = \lim_{k \rightarrow \infty} \int_M |g_k(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) \leq 1$$

a $g(\vec{x})$ je konečná skoro všude na M . Navíc řada $\sum_{s=1}^k |f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})|$ má pro skoro všechna $\vec{x} \in M$ konečný součet a tudíž i řada $\sum_{s=1}^k (f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x}))$ je konvergentní, a tedy také posloupnost

$$f_k(\vec{x}) = \sum_{s=1}^{k-1} (f_{k_s+1}(\vec{x}) - f_{k_s}(\vec{x})) + f_{k_1}(\vec{x}).$$

Označme $f(\vec{x})$ její limitu. Ta je samozřejmě měřitelná jako limita posloupnosti měřitelných funkcí.

Ve druhé části důkazu ukážeme, že posloupnost $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^{\infty}$ konverguje právě k této funkci $f(\vec{x})$ v $\mathbb{L}_2(G)$. Předně z cauchyovskosti posloupnosti $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^{\infty}$ plyne cauchyovskost podposloupnosti $(f_{k_\ell}(\vec{x}))_{\ell=1}^{\infty}$, a tedy pro $\epsilon = 1$ existuje $k_0 \in \mathbb{N}$ takové, že pro $\ell > k_0$ a $m > k_0$ je

$$\int_M |f_{k_\ell}(\vec{x}) - f_{k_m}(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < 1.$$

Podle Fatouovy věty (viz věta 2.1.7, str. 26 v [4]) je

$$\int_M |f_{k_\ell}(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < 1,$$

odkud plyne, že funkce $f(\vec{x})$ rozepsaná jako $(f(\vec{x}) - f_{k_\ell}(\vec{x})) + f_{k_\ell}(\vec{x})$ patří do $\mathbb{L}_2(G)$. Provedeme-li stejnou úvahu s libovolně malým ϵ , získáme

$$\int_M |f_{k_\ell}(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 d\mu(\vec{x}) < \epsilon^2,$$

což neznamená nic jiného, než že

$$\lim_{\ell \rightarrow \infty} f_{k_\ell}(\vec{x}) = f(\vec{x}).$$

V poslední části důkazu ukážeme, že k funkci $f(\vec{x})$ konverguje celá posloupnost $(f_k(\vec{x}))_{k=1}^{\infty}$. To ovšem plyne ihned z nerovností

$$\|f(\vec{x}) - f_k(\vec{x})\| \leq \|f(\vec{x}) - f_{k_\ell}(\vec{x})\| + \|f_{k_\ell}(\vec{x}) - f_k(\vec{x})\|,$$

neboť první člen napravo můžeme udělat libovolně malým (pro velká k_ℓ) díky dokázané konvergenci zmiňované podposloupnosti a druhý díky cauchyovskosti posloupnosti $(f_k(x))_{k=1}^{\infty}$.

2.3.21 Důsledek

Necht' $w(\vec{x}) \in \mathcal{C}(\overline{G})$ je nenulová a nezáporná funkce. Faktorový prostor

$$\mathbb{L}_w(G) = \left\{ f(\vec{x}) \in F(G) : \int_G |f(\vec{x})|^2 w(\vec{x}) d\mu(\vec{x}) < +\infty \right\},$$

kde $0 < w(\vec{x}) \in \mathcal{C}(G)$, společně se skalárním součinem zavedeným vztahem $\int_G f(\vec{x}) g^*(\vec{x}) w(\vec{x}) d\vec{x}$ je Hilbertovým prostorem.

2.3.22 Příklad

Skalární součiny na funkcionálních vektorových prostorech jednorozměrných funkcí

- Legendre $\Theta(x-a)\Theta(b-x)$, $G = (a, b)$
- Laguerre $\Theta(x)e^{-x}$, $G = (0, +\infty)$
- Hermite e^{-x^2} , $G = \mathbf{R}$

dualita s 2.2.9

2.3.23 Definice

Řekneme, že funkce $f(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \mathbf{R}$ je analytická na G , jestliže pro každé $\vec{c} \in G$ existuje okolí $\mathcal{U}_\varepsilon(\vec{c})$ tak, že pro všechna $\vec{x} \in \mathcal{U}_\varepsilon(\vec{c})$ platí rovnost

$$f(\vec{x}) = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{d^n f_{\vec{c}}(\vec{x})}{n!},$$

kde symbol $d^n f_{\vec{c}}(\vec{x})$ představuje n -tý totální diferenciál v bodě funkce $f(\vec{x})$ v bodě $\vec{c}$. Třidu všech analytických funkcí na oblasti G označujeme symbolem $\mathcal{A}_G$. **Tady mi to nesedi s poznámkami, overit.**

2.3.24 Značení

Nadále budeme značit funkcionální Hilbertův prostor symbolem $\mathcal{H}$, přičemž předpokládáme prostor faktorových funkcí $\mathbb{L}_2$ nebo $\mathbb{L}_2^{(w)}$.

2.3.25 Poznámka

Rozlišujeme 3 typy konvergence:

- bodová: $f_n(\vec{x}) \xrightarrow{G} f(\vec{x})$
- stejnoměrná: $f_n(\vec{x}) \xrightarrow{G} f(\vec{x}) \Leftrightarrow (\forall \varepsilon > 0)(\exists n_0 \in \mathbf{N})(n > n_0 \wedge \vec{x} \in G \Rightarrow |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \varepsilon)$
- podle normy: $f_n(\vec{x}) \rightarrow f(\vec{x}) \Leftrightarrow (\forall \varepsilon > 0)(\exists n_0 \in \mathbf{N})(n > n_0 \wedge \|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\| < \varepsilon)$

Poznamenejme, že ve výrazu $\|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\|$ je skryt Lebesgueův integrál, který konverguje i tam, kde na množině nulové míry nekonverguje.

2.3.26 Věta

Nechť $f_n(\vec{x}) \xrightarrow{\langle a, b \rangle} f(\vec{x})$ a $\langle f|g \rangle_w$ je skalární součin dle definice 2.6 pro $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$. Pak $f_n(\vec{x}) \rightarrow (\vec{x})$.

Bez důkazu.

2.3.27 Věta

$f_n(\vec{x}) \xrightarrow{G} f(\vec{x}) \wedge \mu(G) < +\infty \Rightarrow f_n(\vec{x}) \xrightarrow{\mathcal{L}_2^{(w)}(G)} f(\vec{x})$. Je-li váha omezená na G .

Důkaz:

- $\|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\|^2 = \langle f_n(\vec{x}) - f(\vec{x}) | f_n(\vec{x}) - f(\vec{x}) \rangle = \int_G |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 d\vec{x} \leq \mu(G) \sup |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})|^2 \leq \frac{1}{2}\varepsilon < \varepsilon$
- $(\forall \varepsilon > 0)(\exists n_0 \in \mathbf{N}) \left((n \leq n_0 \wedge \vec{x} \in G) \Rightarrow |f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})| < \sqrt{\frac{\varepsilon}{2\mu(G)}} \right)$

2.3.28 Věta – o spojitosti skalárního součinu

Nechť je dán Hilbertův prostor $\mathcal{H}$ nad tělesem $\mathbb{C}$. Nechť je dána posloupnost funkcí $(f_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ z prostoru $\mathcal{H}$, která konverguje podle normy k funkci $f(\vec{x}) \in \mathcal{H}$, a funkce $g(\vec{x}) \in \mathcal{H}$. Pak platí

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \langle f_n | g \rangle = \langle f | g \rangle, \quad \lim_{n \rightarrow \infty} \langle g | f_n \rangle = \langle g | f \rangle.$$

Důkaz:

- $|\langle f_n(\vec{x}) | g(\vec{x}) \rangle - \langle f(\vec{x}) | g(\vec{x}) \rangle| = |\langle f_n(\vec{x}) - f(\vec{x}) | g(\vec{x}) \rangle| \leq \|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\| \cdot \|g(\vec{x})\| < \varepsilon$
- $\|f_n(\vec{x}) - f(\vec{x})\| < \frac{\varepsilon}{\|g(\vec{x})\|}$
- Toto platí ve všech případech kromě $\|g(\vec{x})\| = 0$, což je však triviální

2.3.29 Definice

Nechť $\sum_{n=1}^{+\infty} f_n(\vec{x})$ je funkcionální řada, a $s_n(\vec{x})$ její n -tý částečný součet. Pak označíme:

- součet podle normy $\sum_{n=1}^{+\infty} f_n(\vec{x})$
- limitu podle normy $\lim_{n \rightarrow \infty} s_n(\vec{x}) = s(\vec{x}) \in \mathcal{H}$
- tedy $\sum_{n=1}^{+\infty} f_n(\vec{x}) = s(\vec{x}) \in \mathcal{H}$

2.3.30 Věta

$f_n(\vec{x}), s(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{H}$ a $\sum_{n=1}^{+\infty} f_n(\vec{x}) = s(\vec{x})$. Pak platí

$$\sum_{n=1}^{+\infty} \langle f_n(\vec{x}) | g(\vec{x}) \rangle = \langle s(\vec{x}) | g(\vec{x}) \rangle \equiv \left\langle \sum_{n=1}^{+\infty} f_n(\vec{x}) | g(\vec{x}) \right\rangle.$$

Důkaz:

dodelam (prejit na posloupnost castecnych souctu)

2.3.31 Poznámka

Domácí úkol: Je $\|f\|_{\infty} := \max_{x \in \langle a, b \rangle} |f|$ normou na $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$? A je $\mathcal{C}(\langle a, b \rangle)$ s touto normou úplný?

2.3.32 Poznámka

Operace konvoluce na prostoru klasických funkcí – definice na $\mathcal{L}_{\text{loc}}(\mathbb{E}^r)$

2.3.33 Věta

o existenci konvoluce v $\mathcal{L}_1(\mathbb{E}^r)$

2.3.34 Poznámka

Bilinearita konvoluce v $\mathcal{L}_1(\mathbb{E}^r)$ (ve cvičení)

2.3.35 Poznámka

Komutativita konvoluce v $\mathcal{L}_1(\mathbb{E}^r)$

2.3.36 Poznámka

o konvoluci funkcí tvaru $\Theta(x)F(x)$, kde $F(x) \in \mathcal{L}_{\text{loc}}(\mathbb{R})$

2.3.37 Poznámka

definice pojmů hustota a hustota pravděpodobnosti

2.3.38 Věta

$f(\vec{x}), g(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \mathbf{R}$ jsou hustoty, pak $(f * g)(\vec{x})$ je rovněž hustotou a vždy existuje.

Důkaz:

$$\bullet f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_{\bullet}(\mathbf{E}^r) \Rightarrow (f * g)(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$$

• nezápornost:

$$(f * g)(\vec{x}) = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s}) \, d\vec{s} \geq 0 \quad \forall x \in \mathbf{E}^r,$$

neboť z definice hustot je integrál větší nebo roven 0 a existuje

•

$$\begin{aligned} \int_{\mathbf{E}^r} (f * g)(\vec{x}) \, d\vec{x} &= \int_{\mathbf{E}^r} \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s}) \, d\vec{s} \, d\vec{x} = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) \int_{\mathbf{E}^r} g(\vec{x} - \vec{s}) \, d\vec{x} \, d\vec{s} = \\ &= \left| \begin{array}{l} \vec{y} = \vec{x} - \vec{s} \\ d\vec{y} = d\vec{x} \end{array} \right| = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) \int_{\mathbf{E}^r} g(\vec{y}) \, d\vec{y} \, d\vec{s} = 1 \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) \, d\vec{s} = 1 \end{aligned}$$

2.3.39 Poznámka

Střední hodnota z r , $f(r)$ je $\langle r \rangle = \int_{\mathbf{R}} r f(r) \, dr$.

2.3.40 Věta

Nechť $f(x), g(x) : \mathbf{R} \mapsto \mathbf{R}$ jsou hustoty. Nechť $\int_{\mathbf{R}} x f(x) \, dx = \mu_1$ a $\int_{\mathbf{R}} x g(x) \, dx = \mu_2$. Pak $\int_{\mathbf{R}} (f * g)(x) \, dx = \mu_1 + \mu_2$.

Důkaz:

• teoretické požadavky již byly dokázány v předchozí větě

•

$$\begin{aligned} \int_{\mathbf{R}} x (f * g)(x) \, dx &= \int_{\mathbf{R}} x \int_{\mathbf{R}} f(s)g(x - s) \, ds \, dx = \int_{\mathbf{R}} f(s) \int_{\mathbf{R}} x g(x - s) \, dx \, ds = \\ &= \left| \begin{array}{l} y = x - s \\ dy = dx \end{array} \right| = \int_{\mathbf{R}} f(s) \int_{\mathbf{R}} (y + s)g(y) \, dy \, ds = \int_{\mathbf{R}} f(s) y g(y) \, dy \, ds + \int_{\mathbf{R}} f(s) s g(y) \, dy \, ds = \\ &= \left| \text{Věta o separabilitě} \right| = \int_{\mathbf{R}} f(s) \, ds \int_{\mathbf{R}} y g(y) \, dy + \int_{\mathbf{R}} s f(s) \, ds \int_{\mathbf{R}} g(y) \, dy = \mu_1 + \mu_2 \end{aligned}$$

2.3.41 Věta – o posunutí v konvoluci

$f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r), \vec{\mu} \in \mathbf{E}^r$. Pak platí: $(f \star g)(\vec{x} - \vec{\mu}) = f(\vec{x}) \star g(\vec{x} - \vec{\mu}) = f(\vec{x} - \vec{\mu}) \star g(\vec{x})$

2.3.42 Poznámka

Zde používáme afinní transformaci, tudíž za každé $\vec{x}$ dosadíme $\vec{x} - \vec{\mu}$. Souvislost s předchozí větou je taková, že lze posunout střední hodnotu v případě, že za f, g zvolíme hustoty.

2.3.43 Věta – o derivaci konvoluce

$f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r), g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r) \cap \mathcal{C}_0^1$. Pak platí $\frac{\partial}{\partial x_k} (f \star g) = f(\vec{x}) \star \frac{\partial g}{\partial x_k}(\vec{x})$.

Důkaz:

$$\bullet \frac{\partial}{\partial x_k} (f \star g) = \frac{\partial}{\partial x_k} \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s}) \, d\vec{s}$$

• použijeme větu o derivaci integrálu s parametrem

- $\frac{d}{d\alpha} \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{x}|\alpha) d\vec{x} \rightarrow \frac{d}{d\alpha_k} \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{x}|\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n) d\vec{x}$
- ověříme předpoklady věty:
  - výraz v integrálu musí konvergovat, což je splněno
  - měřitelnost je splněna, jelikož výraz je z $\mathcal{L}_1$
  - diferencovatelnost, výraz nahradíme integrabilní majorantou: $\left| f(\vec{s}) \frac{\partial g}{\partial x_k}(\vec{x} - \vec{s}) \right| \leq K |f(\vec{s})| \in \mathcal{L}(\mathbf{E})$,
a využijeme vlastnost, že funkce na kompaktu nabývá maxima
- $\int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) \frac{\partial g}{\partial x_k}(\vec{x} - \vec{s}) d\vec{s} = \left(f \star \frac{\partial g}{\partial x_k} \right)(\vec{x})$

2.3.44 Poznámka

Povšimněme si, že se věta jeví na první pohled nevyvážená, je to z důvodu požadavku na diferencovatelnost pouze pro g . Zároveň si povšimněme absence dodatku "pokud levá (pravá) strana existuje". U konvoluce pozorujeme tzv. vyhlazovací efekt, kdy pokud je $g(x)$ hladká, pak existuje konvoluce i její derivace bez ohledu na to, jak nespojitá je funkce $f(x)$.

2.3.45 Příklad

Spočítejme konvoluci dvou Gaussových funkcí. Položme $f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma_1} e^{-\frac{(x-\mu_1)^2}{2\sigma_1^2}}$ a $g(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma_2} e^{-\frac{(x-\mu_2)^2}{2\sigma_2^2}}$. Pak
 dopočítám později.

Kapitola 3

Teorie pravděpodobnosti

3.1 Axiomatická definice pravděpodobnosti

Způsobů, jak vybudovat teorii pravděpodobnosti je více. My se v tomto textu přidržíme axiomatické výstavby pojmu pravděpodobnost, kdy s výhodou využijeme obecné poznatky z teorie míry.

3.1.1 Definice

Nechť je dán základní pravděpodobnostní prostor Ω . Nechť $\mathcal{X} \subset 2^\Omega$ je množinová sigma-algebra a $\Omega \in \mathcal{X}$ její prezident. Pak každou sigma-aditivní míru $P(X) : \mathcal{X} \mapsto \langle 0, 1 \rangle$ nazýváme *pravděpodobnostní mírou (pravděpodobností)* na $\mathcal{X}$, pokud je tzv. *normalizovaná*, tj. platí-li, že

$$P[\Omega] = 1.$$

3.1.2 Poznámka

Díky definici 3.1.1 splňuje každá pravděpodobnostní míra následující axiomy známé z obecné definice míry (viz definice 3.1.18, str. 167 v [3]):

1. *axiom nulové množiny*: $\emptyset \in \mathcal{X}$, kde symbol $\emptyset$ reprezentuje nemožný jev,
2. *axiom míry nulové množiny*: $P[\emptyset] = 0$,
3. *axiom nezápornosti*: $\forall X \in \mathcal{X} : P[X] \geq 0$,
4. *axiom monotónie*: $X_1 \subset X_2 \implies P[X_1] \leq P[X_2]$,
5. *axiom aditivity*: $P[X_1 \uplus X_2] = P[X_1] + P[X_2]$,
6. *axiom normality*: $P[\Omega] = 1$.
7. *axiom σ -aditivity*: $P[\uplus_{\ell=1}^{\infty} X_\ell] = \sum_{\ell=1}^{\infty} P[X_\ell]$.

Pro jistotu upozorňujeme, že symbol $\uplus$ reprezentuje disjunktní sjednocení.

3.1.3 Definice

Nechť je dán základní pravděpodobnostní prostor Ω , σ -algebra $\mathcal{X} \subset 2^\Omega$ P -měřitelných množin a příslušná pravděpodobnostní míra $P(X) : \mathcal{X} \mapsto \langle 0, 1 \rangle$. Pak trojici $\{\Omega, \mathcal{X}, P\}$ budeme nazývat *pravděpodobnostním prostorem*.

3.1.4 Definice

Nechť jsou dány jevy $A, B \subset \Omega$. Řekneme, že jevy A a B jsou *nezávislé*, jestliže platí

$$P[A \cap B] = P[A] \cdot P[B].$$

3.1.5 Definice

Nechť je dán pravděpodobnostní prostor $\{\Omega, \mathcal{X}, P\}$. Každé zobrazení $\mathcal{X} : \Omega \mapsto \mathbf{R}$ takové, že pro každé $c \in \mathbf{R}$ platí

$$\mathcal{X}^{-1}((-\infty, c)) = \{\omega \in \Omega : \mathcal{X}(\omega) \leq c\} \in \mathcal{X}, \quad (3.1)$$

nazveme *náhodnou veličinou*.

3.1.6 Poznámka

Vztah (3.1) vlastně požaduje, aby vzory všech intervalů $(-\infty, c)$ byly P -měřitelnými množinami. Z hlediska obecné teorie míry je definice náhodné veličiny de facto shodná s definicí měřitelné funkce (viz definice 4.1.5, str. 201 ve skriptech [3]).

3.1.7 Poznámka

Symbolem $P[\mathcal{X} < x]$ budeme označovat pravděpodobnost, že náhodná veličina $\mathcal{X}$ nabude hodnoty menší než x . Podobně označuje symbol $P[\mathcal{X} \in A]$ pravděpodobnost, že náhodná veličina $\mathcal{X}$ nabude hodnoty z množiny A . Alternativně to zapisujeme též znakem $P[A]$, není-li nutné explicitně zmiňovat o jakou náhodnou veličinu se jedná. Analogicky dále zavádíme symboly $P[\mathcal{X} \geq x]$, $P[\mathcal{X} = 7]$, $P[\mathbf{N}]$ a podobně.

3.1.8 Definice

Nechť je dán pravděpodobnostní prostor $\{\Omega, \mathcal{X}, P\}$ a náhodná veličina $\mathcal{X} : \Omega \mapsto \mathbf{R}$. Reálnou funkci zavedenou předpisem

$$F_{\mathcal{X}}(x) := P[\mathcal{X} \leq x]$$

nazýváme *distribuční funkcí* náhodné veličiny $\mathcal{X}$.

3.1.9 Poznámka

Je-li pravděpodobnost $P(X) : \mathcal{X} \mapsto \langle 0, 1 \rangle$ definována jako míra, pak distribuční funkce $F_{\mathcal{X}}(x)$ představuje de facto vytvářející funkci míry. Jako taková musí splňovat následující předpoklady:

- je neklesající na $\mathbf{R}$,
- $\text{Ran}(F) \subset \langle 0, 1 \rangle$,
- $\lim_{x \rightarrow -\infty} F(x) = 0$,
- $\lim_{x \rightarrow +\infty} F(x) = 1$,
- $F(x)$ je spojitá zprava na $\mathbf{R}$, tj. pro každé $c \in \mathbf{R}$ platí $\lim_{x \rightarrow c+} F(x) = F(c)$,
- $F(x)$ má nejvýše spočetně mnoho bodů nespojitosti.

3.2 Absolutně spojitá náhodná veličina

Nejprve se budeme zabývat speciálními případy jednorozměrných náhodných veličin. Vybereme přitom pouze ty, které mají přímou vazbu k teorii, jež je náplní těchto skript, tj. k teorii parciálních diferenciálních rovnic.

3.2.1 Definice

Nechť je dán pravděpodobnostní prostor $\{\Omega, \mathcal{X}, P\}$ a náhodná veličina $\mathcal{X} : \Omega \mapsto \mathbf{R}$. Řekneme, že náhodná veličina $\mathcal{X}$ má *absolutně spojitě rozdělení*, existuje-li nezáporná funkce $f_{\mathcal{X}}(t) : \mathbf{R} \mapsto \mathbf{R}$ taková, že pro distribuční funkci $F_{\mathcal{X}}(x)$ náhodné veličiny $\mathcal{X}$ platí

$$F_{\mathcal{X}}(x) = \int_{-\infty}^x f_{\mathcal{X}}(t) dt.$$

3.2.2 Definice

Nechť je dána náhodná veličina $\mathcal{X}$. Existuje-li pro ni funkce $f_{\mathcal{X}}(x)$ z předešlé definice, pak tuto funkci $f_{\mathcal{X}}(x)$ nazýváme *hustotou pravděpodobnosti* náhodné veličiny $\mathcal{X}$.

3.2.3 Úmluva

V dalším textu předpokládáme, že je pevně zvolen pravděpodobnostní prostor $\{\Omega, \mathcal{X}, P\}$.

3.2.4 Věta

Nechť má náhodná veličina $\mathcal{X}$ absolutně spojitě rozdělení. Nechť $F_{\mathcal{X}}(x)$ je její distribuční funkce a $f_{\mathcal{X}}(x)$ její hustota pravděpodobnosti. Potom ve všech bodech, kde existuje derivace funkce $F_{\mathcal{X}}(x)$, platí

$$f_{\mathcal{X}}(x) = \frac{dF_{\mathcal{X}}}{dx}(x). \quad (3.2)$$

Důkaz:

- plyne z vlastností integrálu a derivace

3.2.5 Poznámka

Pro hustotu pravděpodobnosti platí z výše uvedeného tzv. *normalizační podmínka* tvaru

$$\int_{\mathbf{R}} f_{\mathcal{X}}(x) dx = 1.$$

Formální součin $f_{\mathcal{X}}(x) dx$ pak (velmi populárně řečeno) představuje pravděpodobnost, že náhodně vybrané x padne do intervalu $(x, x + dx)$.

3.2.6 Poznámka

Každá nezáporná funkce $f(x) : \mathbf{R} \mapsto \mathbf{R}$, pro níž

$$\int_{\mathbf{R}} f(x) dx = 1,$$

může být chápána jako hustota pravděpodobnosti určité jednorozměrné náhodné veličiny.

3.2.7 Věta

Nechť má náhodná veličina $\mathcal{X}$ absolutně spojitě rozdělení s hustotou pravděpodobnosti $f_{\mathcal{X}}(x)$. Potom pro každou množinu $A = (a, b)$, kde $a, b \in \mathbf{R}^*$ a $a \leq b$, platí

$$P[\mathcal{X} \in A] = \int_A f_{\mathcal{X}}(x) dx.$$

Důkaz:

- označme $F_{\mathcal{X}}(x)$ příslušnou distribuční funkci
- pak

$$P[a < \mathcal{X} \leq b] = F_{\mathcal{X}}(b) - F_{\mathcal{X}}(a) = \int_{-\infty}^b f_{\mathcal{X}}(x) dx - \int_{-\infty}^a f_{\mathcal{X}}(x) dx = \int_a^b f_{\mathcal{X}}(x) dx$$

3.2.8 Poznámka

Předešlá věta zůstává v platnosti i pro obecné množiny A , tedy ne pouze pro intervaly.

3.2.9 Definice

Nechť je dána náhodná veličina $\mathcal{X}$, jež má absolutně spojitě rozdělení, a příslušná hustota pravděpodobnosti $f_{\mathcal{X}}(x)$. Konverguje-li integrál

$$\int_{\mathbf{R}} x f_{\mathcal{X}}(x) dx,$$

pak jeho hodnotu nazýváme *střední hodnotou* náhodné veličiny $\mathcal{X}$ (*expected value of $\mathcal{X}$*) a značíme jedním ze symbolů $E(\mathcal{X})$ nebo $\langle x \rangle$.

3.2.10 Definice

Nechť je dána náhodná veličina $\mathcal{X}$, příslušná hustota pravděpodobnosti $f_{\mathcal{X}}(x)$ a její střední hodnota $\langle x \rangle$. Konverguje-li integrál

$$\int_{\mathbf{R}} (x - \langle x \rangle)^2 f_{\mathcal{X}}(x) \, dx, \quad (3.3)$$

pak příslušnou hodnotu nazýváme *rozptylem* náhodné veličiny $\mathcal{X}$ (*variance of $\mathcal{X}$*) a značíme symbolem $\text{VAR}(\mathcal{X})$.

3.2.11 Věta

Nechť je dána náhodná veličina $\mathcal{X}$ a její střední hodnota $\langle x \rangle$. Konverguje-li integrál $\int_{\mathbf{R}} x^2 f_{\mathcal{X}}(x) \, dx$, pak platí

$$\text{VAR}(\mathcal{X}) = \int_{\mathbf{R}} x^2 f_{\mathcal{X}}(x) \, dx - \langle x \rangle^2 \geq 0,$$

tj. $\text{VAR}(\mathcal{X}) = \langle x^2 \rangle - \langle x \rangle^2 = \mathbf{E}(\mathcal{X}^2) - (\mathbf{E}(\mathcal{X}))^2$.

Důkaz:

- snadno vypočteme

$$\begin{aligned} \langle (x - \langle x \rangle)^2 \rangle &= \int_{\mathbf{R}} (x - \langle x \rangle)^2 f_{\mathcal{X}}(x) \, dx = \int_{\mathbf{R}} x^2 f_{\mathcal{X}}(x) \, dx - 2 \int_{\mathbf{R}} x \langle x \rangle f_{\mathcal{X}}(x) \, dx + \int_{\mathbf{R}} \langle x \rangle^2 f_{\mathcal{X}}(x) \, dx = \\ &= \langle x^2 \rangle - 2 \langle x \rangle \underbrace{\int_{\mathbf{R}} x f_{\mathcal{X}}(x) \, dx}_{=\langle x \rangle} + \langle x \rangle^2 \underbrace{\int_{\mathbf{R}} f_{\mathcal{X}}(x) \, dx}_{=1} = \langle x^2 \rangle - \langle x \rangle^2 = \mathbf{E}(\mathcal{X}^2) - \mathbf{E}^2(\mathcal{X}) \end{aligned}$$

- to, že $\text{VAR}(\mathcal{X}) \geq 0$, plyne bezprostředně z faktu, že integrand $(x - \langle x \rangle)^2$ v definičním vztahu (3.3) je nezápornou funkcí

3.2.12 Definice

Nechť je dána náhodná veličina $\mathcal{X}$ a její rozptyl $\text{VAR}(\mathcal{X})$. *Směrodatnou odchylkou* (standard deviation) rozumíme hodnotu

$$\text{SD}(\mathcal{X}) := \sqrt{\text{VAR}(\mathcal{X})}.$$

3.2.13 Definice

Řekneme, že náhodná veličina $\mathcal{X}$ má *rovnoměrné rozdělení* (uniform distribution) s parametry $a, b \in \mathbf{R}$ ($a < b$) a označíme $\mathcal{X} \sim U_{(a,b)}$, pokud pro její hustotu pravděpodobnosti platí vztah

$$f_{\mathcal{X}}(x) = \frac{\Theta(x - a) \cdot \Theta(b - x)}{b - a}.$$

3.2.14 Věta

Nechť $\mathcal{X} \sim U_{(a,b)}$. Pak

$$\langle x \rangle = \frac{a + b}{2}, \quad \text{VAR}(\mathcal{X}) = \frac{(b - a)^2}{12}.$$

Důkaz:

- snadno nahlédneme, že hustota pravděpodobnosti rovnoměrného rozdělení je správně normalizovaná, neboť

$$\int_{\mathbf{R}} f_{\mathcal{X}}(x) \, dx = \int_a^b \frac{1}{b - a} \, dx = 1$$

- dále

$$\mathbf{E}(\mathcal{X}) = \int_{\mathbf{R}} x f_{\mathcal{X}}(x) \, dx = \int_a^b \frac{x}{b - a} \, dx = \frac{1}{b - a} \frac{b^2 - a^2}{2} = \frac{a + b}{2}$$

- pro výpočet rozptylu užijeme nejprve pomocný výpočet

$$\mathbb{E}(\mathcal{X}^2) = \int_{\mathbf{R}} x^2 f_{\mathcal{X}}(x) dx = \int_a^b \frac{x^2}{b-a} dx = \frac{1}{b-a} \frac{b^3 - a^3}{3} = \frac{a^2 + ab + b^2}{3}$$

- podle věty 3.2.11 pak snadno

$$\text{VAR}(\mathcal{X}) = \mathbb{E}(\mathcal{X}^2) - \mathbb{E}^2(\mathcal{X}) = \frac{a^2 + ab + b^2}{3} - \frac{(a+b)^2}{4} = \frac{(a-b)^2}{12}$$

3.2.15 Definice

Řekneme, že náhodná veličina $\mathcal{X}$ má *Gaussovo (normální) rozdělení* (Gaussian normal distribution) s parametry $\mu, \sigma \in \mathbf{R}$ a označíme $\mathcal{X} \sim N_{(\mu, \sigma)}$, pokud pro její hustotu pravděpodobnosti platí vztah

$$f_{\mathcal{X}}(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

3.2.16 Věta

Nechť $\mathcal{X} \sim N_{(\mu, \sigma)}$. Pak

$$\langle x \rangle = \mu, \quad \text{VAR}(\mathcal{X}) = \sigma^2.$$

Důkaz:

- snadno nahlédneme, že hustota pravděpodobnosti Gaussova rozdělení je správně normalizovaná, neboť

$$\int_{\mathbf{R}} f_{\mathcal{X}}(x) dx = \int_{\mathbf{R}} \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx = \left| \begin{array}{l} y = \frac{x-\mu}{\sqrt{2}\sigma} \\ dy = \frac{dx}{\sqrt{2}\sigma} \end{array} \right| = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{\mathbf{R}} e^{-y^2} dy \stackrel{??}{=} 1$$

- dále

$$\mathbb{E}(\mathcal{X}) = \int_{\mathbf{R}} x f_{\mathcal{X}}(x) dx = \int_{\mathbf{R}} \frac{x}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx = \int_{\mathbf{R}} \frac{x-\mu}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx + \int_{\mathbf{R}} \frac{\mu}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx = \mu,$$

kde jsme s výhodou užili faktu, že první z integrálů je nulový díky liché symetrii integrandu a druhý z integrálů je normalizačním integrálem pouze přenásobeným konstantou μ

- pro výpočet rozptylu užijeme nejprve pomocný výpočet

$$\begin{aligned} \mathbb{E}(\mathcal{X}^2) &= \int_{\mathbf{R}} x^2 f_{\mathcal{X}}(x) dx = \int_{\mathbf{R}} \frac{x^2}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx = \int_{\mathbf{R}} \frac{(x-\mu+\mu)^2}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx = \\ &= \int_{\mathbf{R}} \frac{(x-\mu)^2}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx + \int_{\mathbf{R}} \frac{2(x-\mu)\mu}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx + \int_{\mathbf{R}} \frac{\mu^2}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx = \int_{\mathbf{R}} \frac{(x-\mu)^2}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}} dx + \mu^2 = \\ &= \left| \begin{array}{l} y = \frac{x-\mu}{\sqrt{2}\sigma} \\ dy = \frac{dx}{\sqrt{2}\sigma} \end{array} \right| = \mu^2 + 2\sigma^2 \int_{\mathbf{R}} \frac{y^2}{\sqrt{\pi}} e^{-y^2} dy = \mu^2 + 2\frac{\sigma^2}{\sqrt{\pi}} \frac{\sqrt{\pi}}{2} = \mu^2 + \sigma^2, \end{aligned}$$

kde bylo využito odvozeného vztahu (??)

- podle věty 3.2.11 pak snadno $\text{VAR}(\mathcal{X}) = \mathbb{E}(\mathcal{X}^2) - \mathbb{E}^2(\mathcal{X}) = \mu^2 + \sigma^2 - \mu^2 = \sigma^2$

3.2.17 Definice

Řekneme, že náhodná veličina $\mathcal{X}$ má *exponenciální rozdělení* (exponential distribution) s parametry $\mu, \beta \in \mathbf{R}$ a označíme $\mathcal{X} \sim \text{Exp}_{(\mu, \beta)}$, pokud pro její hustotu pravděpodobnosti platí vztah

$$f_{\mathcal{X}}(x) = \Theta(x - \mu) \frac{1}{\beta} e^{-\frac{x-\mu}{\beta}}.$$

3.2.18 Věta

Nechť $\mathcal{X} \sim \text{Exp}_{(\mu, \beta)}$. Pak

$$\langle x \rangle = \mu + \beta, \quad \text{VAR}(\mathcal{X}) = \beta^2.$$

Důkaz:

- snadno nahlédneme, že hustota pravděpodobnosti exponenciálního rozdělení je správně normalizovaná, neboť

$$\int_{\mathbf{R}} f_{\mathcal{X}}(x) \, dx = \int_{\mathbf{R}} \Theta(x - \mu) \frac{1}{\beta} e^{-\frac{x-\mu}{\beta}} \, dx = \int_{\mu}^{\infty} \frac{1}{\beta} e^{-\frac{x-\mu}{\beta}} \, dx = \left| \begin{array}{l} y = \frac{x-\mu}{\beta} \\ dy = \frac{dx}{\beta} \end{array} \right| = \int_0^1 e^{-y} \, dy = 1$$

- dále

$$\begin{aligned} E(\mathcal{X}) &= \int_{\mathbf{R}} x f_{\mathcal{X}}(x) \, dx = \int_{\mathbf{R}} \Theta(x - \mu) \frac{x}{\beta} e^{-\frac{x-\mu}{\beta}} \, dx = \int_{\mu}^{\infty} \frac{x - \mu + \mu}{\beta} e^{-\frac{x-\mu}{\beta}} \, dx = \left| \begin{array}{l} y = \frac{x-\mu}{\beta} \\ dy = \frac{dx}{\beta} \end{array} \right| = \\ &= \beta \int_0^1 y e^{-y} \, dy + \mu \int_0^1 e^{-y} \, dy = \beta + \mu \end{aligned}$$

- pro výpočet rozptylu užitíme nejprve pomocný výpočet

$$\begin{aligned} E(\mathcal{X}^2) &= \int_{\mathbf{R}} x^2 f_{\mathcal{X}}(x) \, dx = \int_{\mathbf{R}} \Theta(x - \mu) \frac{x^2}{\beta} e^{-\frac{x-\mu}{\beta}} \, dx = \int_{\mu}^{\infty} \frac{x^2}{\beta} e^{-\frac{x-\mu}{\beta}} \, dx = \left| \begin{array}{l} y = \frac{x-\mu}{\beta} \\ dy = \frac{dx}{\beta} \end{array} \right| = \\ &= \int_0^{\infty} (\mu + \beta y)^2 e^{-y} \, dy = \mu^2 \int_0^{\infty} e^{-y} \, dy + 2\mu\beta \int_0^{\infty} y e^{-y} \, dy + \beta^2 \int_0^{\infty} y^2 e^{-y} \, dy \stackrel{??}{=} \mu^2 + 2\mu\beta + 2\beta^2 \end{aligned}$$

- podle věty 3.2.11 pak snadno

$$\text{VAR}(\mathcal{X}) = E(\mathcal{X}^2) - E^2(\mathcal{X}) = \mu^2 + 2\mu\beta + 2\beta^2 - (\beta + \mu)^2 = \beta^2$$

3.2.19 Definice

Řekneme, že náhodná veličina $\mathcal{X}$ má *Gamma rozdělení* (Gamma distribution) s parametry $\alpha, \beta \in \mathbf{R}$ ($\alpha > 1, \beta > 0$) a označíme $\mathcal{X} \sim \text{Gamma}_{(\alpha, \beta)}$, pokud pro její hustotu pravděpodobnosti platí vztah

$$f_{\mathcal{X}}(x) = \frac{\Theta(x)}{\Gamma(\alpha)\beta^{\alpha}} x^{\alpha-1} e^{-\frac{x}{\beta}}.$$

3.2.20 Věta

Nechť $\mathcal{X} \sim \text{Gamma}_{(\alpha, \beta)}$. Pak

$$\langle x \rangle = \alpha\beta, \quad \text{VAR}(\mathcal{X}) = \alpha\beta^2.$$

Důkaz:

- nejprve ověříme, zda je skutečně normalizační integrál $\int_{\mathbf{R}} f_{\mathcal{X}}(x) \, dx$ jednotkový
- protože ale

$$\begin{aligned} \int_{\mathbf{R}} f_{\mathcal{X}}(x) \, dx &= \int_{\mathbf{R}} \frac{\Theta(x)}{\Gamma(\alpha)\beta^{\alpha}} x^{\alpha-1} e^{-\frac{x}{\beta}} \, dx = \frac{1}{\Gamma(\alpha)\beta^{\alpha}} \int_0^{\infty} x^{\alpha-1} e^{-\frac{x}{\beta}} \, dx = \left| \begin{array}{l} x = \beta y \\ dx = \beta dy \end{array} \right| = \\ &= \frac{1}{\Gamma(\alpha)} \int_0^{\infty} y^{\alpha-1} e^{-y} \, dy \stackrel{??}{=} \frac{1}{\Gamma(\alpha)} \Gamma(\alpha) = 1, \end{aligned}$$

je funkce $f_{\mathcal{X}}(x) = \frac{\Theta(x)}{\Gamma(\alpha)\beta^{\alpha}} x^{\alpha-1} e^{-\frac{x}{\beta}}$ skutečně hustotou pravděpodobnosti

- dále

$$\begin{aligned} E(\mathcal{X}) &= \int_{\mathbf{R}} x f_{\mathcal{X}}(x) dx = \frac{1}{\Gamma(\alpha)\beta^\alpha} \int_0^\infty x^\alpha e^{-\frac{x}{\beta}} dx = \left| \begin{array}{l} x = \beta y \\ dx = \beta dy \end{array} \right| = \\ &= \frac{\beta}{\Gamma(\alpha)} \int_0^\infty y^\alpha e^{-y} dy \stackrel{??}{=} \frac{\beta}{\Gamma(\alpha)} \Gamma(\alpha+1) \stackrel{??}{=} \alpha\beta \end{aligned}$$

- střední hodnotou Gamma rozdělení je tedy součin obou parametrů rozdělení

- dále

$$\begin{aligned} E(\mathcal{X}^2) &= \int_{\mathbf{R}} x^2 f_{\mathcal{X}}(x) dx = \frac{1}{\Gamma(\alpha)\beta^\alpha} \int_0^\infty x^{\alpha+1} e^{-\frac{x}{\beta}} dx = \left| \begin{array}{l} x = \beta y \\ dx = \beta dy \end{array} \right| = \\ &= \frac{\beta^2}{\Gamma(\alpha)} \int_0^\infty y^{\alpha+1} e^{-y} dy \stackrel{??}{=} \frac{\beta^2}{\Gamma(\alpha)} \Gamma(\alpha+2) \stackrel{??}{=} \beta^2(\alpha+1)\alpha \end{aligned}$$

- odsud už lehce dovozujeme, že rozptylem zkoumaného rozdělení je hodnota

$$\text{VAR}(\mathcal{X}) = E(\mathcal{X}^2) - E^2(\mathcal{X}) = \beta^2(\alpha+1)\alpha - \alpha^2\beta^2 = \alpha\beta^2,$$

což bylo dokázat

3.3 Vícerozměrná náhodná veličina

Nyní rozšíříme pojmy náhodné veličiny, distribuční funkce a hustoty pravděpodobnosti na vícerozměrné případy.

3.3.1 Definice

Nechť $\mathcal{X}$ a $\mathcal{Y}$ jsou náhodné veličiny. *Sdruženou distribuční funkci* náhodných veličin $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ definujeme pro všechna $(x, y) \in \mathbf{E}^2$ předpisem

$$F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = P([\mathcal{X} \leq x][\mathcal{Y} \leq y]). \quad (3.4)$$

3.3.2 Věta

Nechť $F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y)$ je sdružená distribuční funkce náhodného vektoru $(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$. Potom pro všechna $x_1 \leq x_2$ a $y_1 \leq y_2$ platí nerovnost

$$F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x_1, y_1) \leq F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x_1, y_2).$$

Důkaz:

- důkaz plyne přímo z definičního vztahu (3.4), neboť

$$F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x_1, y_1) = P([\mathcal{X} \leq x_1][\mathcal{Y} \leq y_1]) \leq \left| \begin{array}{l} x_1 \leq x_2 \\ y_1 \leq y_2 \end{array} \right| \leq P([\mathcal{X} \leq x_1][\mathcal{Y} \leq y_2]) \leq F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x_1, y_2)$$

3.3.3 Věta

Nechť $F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y)$ je sdružená distribuční funkce náhodného vektoru $(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$. Potom

$$\forall y \in \mathbf{R} : \quad \lim_{x \rightarrow -\infty} F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = 0 \quad \wedge \quad \lim_{x \rightarrow \infty} F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = F_{\mathcal{Y}}(y)$$

a také

$$\forall x \in \mathbf{R} : \quad \lim_{y \rightarrow -\infty} F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = 0 \quad \wedge \quad \lim_{y \rightarrow \infty} F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = F_{\mathcal{X}}(x).$$

Důkaz:

- důkaz plyne přímo z definičního vztahu (3.4) a z definice pravděpodobnostní míry, neboť např.

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} P([\mathcal{X} \leq x][\mathcal{Y} \leq y]) = 0$$

- dále

$$\lim_{x \rightarrow \infty} F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = \lim_{x \rightarrow \infty} P([\mathcal{X} \leq x][\mathcal{Y} \leq y]) = P([\mathcal{X} \in \mathbf{R}][\mathcal{Y} \leq y]) = P([\mathcal{Y} \leq y])$$

- výraz na pravé straně zjevně konverguje a jeho hodnota závisí na proměnné y
- definujeme tedy $F_{\mathcal{Y}}(y) := P([\mathcal{Y} \leq y])$
- tato funkce je tudíž jakousi dílčí distribuční funkcí

3.3.4 Definice

Nechť $F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(x, y)$ je sdružená distribuční funkce náhodného vektoru $(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$. Potom funkce $F_{\mathcal{X}}(x)$ a $F_{\mathcal{Y}}(y)$ z předešlé věty budeme nazývat *marginálními distribučními funkcemi* náhodného vektoru $(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$. Veličiny $\mathcal{X}$, resp. $\mathcal{Y}$ nazýváme analogicky *marginálními náhodnými veličinami*.

3.3.5 Definice

Řekneme, že náhodné veličiny $\mathcal{X}$ a $\mathcal{Y}$ jsou (*statisticky*) *nezávislé*, jestliže jsou jevy

$$[a < \mathcal{X} \leq b], \quad [c < \mathcal{Y} \leq d]$$

nezávislé pro všechny $a, b, c, d \in \mathbf{R}^*$, pro které $a \leq b$ a $c \leq d$.

3.3.6 Věta

Náhodné veličiny $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ jsou nezávislé právě tehdy, když pro každou dvojici $(x, y) \in \mathbf{E}^2$ platí rovnost

$$F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(x, y) = F_{\mathcal{X}}(x) \cdot F_{\mathcal{Y}}(y),$$

tj. sdružená distribuční funkce $F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(x, y)$ je rovna součinu tzv. *marginálních distribučních funkcí* $F_{\mathcal{X}}(x)$ a $F_{\mathcal{Y}}(y)$.

Důkaz:

- předpokládejme nejprve, že $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ jsou nezávislé náhodné veličiny, tj. pro všechny $a, b, c, d \in \mathbf{R}^*$, pro něž $a \leq b$ a $c \leq d$, platí

$$P([a < \mathcal{X} \leq b], [c < \mathcal{Y} \leq d]) = P([a < \mathcal{X} \leq b]) \cdot P([c < \mathcal{Y} \leq d])$$

- položíme-li v předešlém výrazu $a = -\infty, b = x, c = -\infty, d = y$, pak pro libovolnou uspořádanou dvojici $(x, y) \in \mathbf{R}^2$ platí sada rovností

$$F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(x, y) = P([-\infty < \mathcal{X} \leq x] [-\infty < \mathcal{Y} \leq y]) = P([-\infty < \mathcal{X} \leq x]) \cdot P([-\infty < \mathcal{Y} \leq y]) = F_{\mathcal{X}}(x) \cdot F_{\mathcal{Y}}(y)$$

- obrácenou implikaci prokáže sada rovností

$$\begin{aligned} P([a < \mathcal{X} \leq b], [c < \mathcal{Y} \leq d]) &= F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(b, d) - F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(b, yc) - F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(a, d) + F_{\mathcal{X},\mathcal{Y}}(a, c) = \\ &= F_{\mathcal{X}}(b)F_{\mathcal{Y}}(d) - F_{\mathcal{X}}(b)F_{\mathcal{Y}}(c) - F_{\mathcal{X}}(a)F_{\mathcal{Y}}(d) + F_{\mathcal{X}}(a)F_{\mathcal{Y}}(c) = (F_{\mathcal{X}}(b) - F_{\mathcal{X}}(a))(F_{\mathcal{Y}}(d) - F_{\mathcal{Y}}(c)) = \\ &= P([a < \mathcal{X} \leq b]) \cdot P([c < \mathcal{Y} \leq d]) \end{aligned}$$

3.3.7 Definice

Řekneme, že náhodné veličiny $\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n$ mají *sdružené absolutně spojitě rozdělení*, jestliže existuje nezáporná funkce $f_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}(x_1, x_2, \dots, x_n)$ taková, že

$$F_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}(\vec{x}) = \int_{-\infty}^{x_1} \int_{-\infty}^{x_2} \dots \int_{-\infty}^{x_n} f_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}(t_1, t_2, \dots, t_n) d\vec{t} \quad (3.5)$$

pro všechna $\vec{x} \in \mathbf{E}^n$. Funkci $f_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}(\vec{x})$ nazýváme *sdruženou hustotou pravděpodobnosti* náhodných veličin $\mathcal{X}_1, \dots, \mathcal{X}_n$.

3.3.8 Poznámka

Veličiny $\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n$ z předešlé definice někdy nazýváme zjednodušeně jako *absolutně spojitě*. Navíc každá nezáporná funkce $f(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \mathbf{R}$, pro níž $\int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{x}) d\vec{x} = 1$, může být chápána jako hustota pravděpodobnosti určité vícerozměrné náhodné veličiny.

3.3.9 Věta

Necht' mají náhodné veličiny $\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n$ sdružené absolutně spojité rozdělení. Potom $\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n$ jsou nezávislé právě tehdy, když pro všechna $\vec{x} \in \mathbf{E}^n$ platí

$$f_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}(\vec{x}) = \prod_{i=1}^n f_{\mathcal{X}_i}(x_i).$$

Důkaz:

- důkaz budeme demonstrovat na případě $n = 2$
- chceme tedy dokázat, že $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ jsou nezávislé právě tehdy, když $f_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = f_{\mathcal{X}}(x) \cdot f_{\mathcal{Y}}(y)$
- pro důkaz první implikace vyjdeme z předpokladu, že $f_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = f_{\mathcal{X}}(x) \cdot f_{\mathcal{Y}}(y)$
- pro distribuční funkci $F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y)$ pak podle vztahu (3.5) a dostáváme

$$F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = \int_{-\infty}^x \int_{-\infty}^y f_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(t, s) dt ds = \int_{-\infty}^x \int_{-\infty}^y f_{\mathcal{X}}(t) f_{\mathcal{Y}}(s) dt ds$$

- z Fubiniovy věty pak

$$F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = \left(\int_{-\infty}^x f_{\mathcal{X}}(t) dt \right) \left(\int_{-\infty}^y f_{\mathcal{Y}}(s) ds \right) = F_{\mathcal{X}}(x) \cdot F_{\mathcal{Y}}(y)$$

- to ale podle věty 3.3.6 implikuje skutečnost, že $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ jsou nezávislé
- pro druhou implikaci předpokládejme, že $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ jsou nezávislé náhodné veličiny
- z tohoto předpokladu plyne, že

$$F_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = F_{\mathcal{X}}(x) \cdot F_{\mathcal{Y}}(y) = \int_{-\infty}^x \int_{-\infty}^y f_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(t, s) dt ds$$

- z definice 3.3.7 odtud ihned vyplývá, že $f_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) = f_{\mathcal{X}}(x) \cdot f_{\mathcal{Y}}(y)$

3.3.10 Poznámka

Zcela analogicky vztahu (3.2) platí také pro vícerozměrné náhodné veličiny vztah

$$f_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}(\vec{x}) = \frac{\partial^n F_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}}{\partial x_1 \partial x_2 \dots \partial x_n},$$

pokud je pravá strana definována. Dále také

$$P[a_1 < \mathcal{X} \leq b_1, a_2 < \mathcal{X} \leq b_2, \dots, a_n < \mathcal{X} \leq b_n] = \int_{a_1}^{b_1} \int_{a_2}^{b_2} \dots \int_{a_n}^{b_n} f_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}(\vec{x}) dx_n dx_{n-1} \dots dx_2 dx_1.$$

3.3.11 Definice

Necht' je dána vícerozměrná náhodná veličina $\vec{\mathcal{X}} = (\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n)$ mající sdružené absolutně spojité rozdělení a příslušná vícerozměrná hustota pravděpodobnosti $f(\vec{x})$. Konverguje-li integrál druhého druhu

$$\int_{\mathbf{R}} \vec{x} f(\vec{x}) d\vec{x} = \left(\int_{\mathbf{R}} x_1 f(\vec{x}) d\vec{x}, \int_{\mathbf{R}} x_2 f(\vec{x}) d\vec{x}, \dots, \int_{\mathbf{R}} x_n f(\vec{x}) d\vec{x} \right),$$

pak příslušný vektor nazýváme *střední hodnotou* vícerozměrné náhodné veličiny $\vec{\mathcal{X}}$ a značíme jedním ze symbolů $E(\vec{\mathcal{X}})$ nebo $\langle \vec{x} \rangle$.

3.3.12 Lemma

Necht' $\mathcal{A}$ je třída všech absolutně spojitých náhodných veličin $\mathcal{X}$, pro něž existují střední hodnoty $E(\mathcal{X})$. Pak pro každé $c \in \mathbf{R}$ a všechny $\mathcal{X}, \mathcal{Y} \in \mathcal{A}$ platí, že

$$E(c\mathcal{X}) = cE(\mathcal{X}), \quad E(\mathcal{X} + \mathcal{Y}) = E(\mathcal{X}) + E(\mathcal{Y}).$$

3.3.13 Definice

Nechť jsou dány náhodné veličiny $\mathcal{X}$ a $\mathcal{Y}$. Necht' existují střední hodnoty $E(\mathcal{X})$ a $E(\mathcal{Y})$. Pak *kovariancí náhodných veličin* rozumíme číslo

$$\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) := E[(\mathcal{X} - E(\mathcal{X}))(\mathcal{Y} - E(\mathcal{Y}))], \quad (3.6)$$

pokud pravá strana existuje.

3.3.14 Věta

Nechť $\mathcal{A}$ je třída všech náhodných veličin $\mathcal{X}$, pro něž existují střední hodnoty $E(\mathcal{X})$ a rozptyly $\text{VAR}(\mathcal{X})$. Pak zobrazení definované předpisem (3.6) splňuje axiomy skalárního součinu, tj. kovariance náhodných veličin je skalárním součinem.

Důkaz:

- nejprve podotýkáme, že prvky třídy $\mathcal{A}$ musejí být nyní chápány poněkud obecněji, neboť je třeba, aby do $\mathcal{A}$ patřily i náhodné veličiny, jež mají nulový rozptyl a nejsou tudíž absolutně spojitě
- nejprve prokážeme, že zobrazení definované předpisem (3.6) splňuje axiom homogenity
- pro libovolné $c \in \mathbf{R}$ ale zcela jasně (při aplikaci lemmatu 3.3.12) platí

$$\text{COV}(c\mathcal{X}, \mathcal{Y}) := E[(c\mathcal{X} - E(c\mathcal{X}))(\mathcal{Y} - E(\mathcal{Y}))] = cE[(\mathcal{X} - E(\mathcal{X}))(\mathcal{Y} - E(\mathcal{Y}))] = c\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$$

- podobně také pro všechny $\mathcal{X}, \mathcal{Y}, \mathcal{Z} \in \mathcal{A}$ platí, že

$$\begin{aligned} \text{COV}(\mathcal{X} + \mathcal{Z}, \mathcal{Y}) &:= E[(\mathcal{X} + \mathcal{Z} - E(\mathcal{X} + \mathcal{Z}))(\mathcal{Y} - E(\mathcal{Y}))] = E[(\mathcal{X} + \mathcal{Z} - E(\mathcal{X}) - E(\mathcal{Z}))(\mathcal{Y} - E(\mathcal{Y}))] = \\ &= E[(\mathcal{X} - E(\mathcal{X}))(\mathcal{Y} - E(\mathcal{Y}))] + E[(\mathcal{Z} - E(\mathcal{Z}))(\mathcal{Y} - E(\mathcal{Y}))] = \text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) + \text{COV}(\mathcal{Z}, \mathcal{Y}) \end{aligned}$$

- symetrie $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) = \text{COV}(\mathcal{Y}, \mathcal{X})$ je splněna triviálně
- zbývá tedy prokázat axiom pozitivní definitnosti
- označme $f(x, y)$ sdruženou hustotu pravděpodobnosti pro náhodné veličiny $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ a pro všechny $\mathcal{X} \in \mathcal{A}$ zkoumejme kovarianci $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{X})$
- jedná se tedy o výraz $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{X}) := E[(\mathcal{X} - E(\mathcal{X}))^2]$, který je na první pohled nezáporný, neboť

$$\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{X}) = \int_{\mathbf{E}^r} (x - E(x))^2 f(x, x) dx \geq 0,$$

což je splněno kvůli nezápornosti integrandu

- poslední, co je třeba prověřit, je skutečnost, že rovnost $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{X}) = 0$ nastává pouze tehdy, je-li $\mathcal{X}$ nulový prvek třídy $\mathcal{A}$
- přitom ale integrand $(x - E(x))^2 f(x, x)$ může být zjevně nulový pouze pokud náhodná veličina nabývá pouze konstantních hodnot $\gamma \in \mathbf{R}$, kdy $E(x) = \gamma$
- nulovým prvkem třídy $\mathcal{A}$ je tedy skupina náhodných veličin, jež mají nulový rozptyl
- zde ovšem vyvstává otázka, jak bude vypadat hustota pravděpodobnosti pro takové veličiny
- zde musíme s předstihem konstatovat, že takovými hustotami pravděpodobnosti budou zobecněné funkce zavedené v dalších kapitolách, speciálně Diracova δ -funkce, resp. centrovaná Diracova δ -funkce
- za takových okolností je pak skutečně kovariance $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$ náhodných veličin skalárním součinem na $\mathcal{A}$

3.3.15 Věta

Necht' jsou dány absolutně spojitě náhodné veličiny $\mathcal{X}$, $\mathcal{Y}$ a necht' existuje jejich kovariance $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$. Pak platí

$$\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) = \mathbb{E}(\mathcal{X}\mathcal{Y}) - \mathbb{E}(\mathcal{X})\mathbb{E}(\mathcal{Y}).$$

Důkaz:

- z definice kovariance přímo vyplývá, že

$$\begin{aligned} \text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) &= \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} (x - \mathbb{E}(x))(y - \mathbb{E}(y)) f(x, y) \, dx dy = \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} xy f(x, y) \, dx dy - \\ &\quad - \mathbb{E}(y) \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} x f(x, y) \, dx dy - \mathbb{E}(x) \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} y f(x, y) \, dx dy + \mathbb{E}(x)\mathbb{E}(y) \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} f(x, y) \, dx dy = \\ &= \mathbb{E}(xy) - \mathbb{E}(x)\mathbb{E}(y) - \mathbb{E}(x)\mathbb{E}(y) + \mathbb{E}(x)\mathbb{E}(y) = \mathbb{E}(\mathcal{X}\mathcal{Y}) - \mathbb{E}(\mathcal{X})\mathbb{E}(\mathcal{Y}) \end{aligned}$$

3.3.16 Věta

Necht' jsou dány absolutně spojitě nezávislé náhodné veličiny $\mathcal{X}$, $\mathcal{Y}$. Necht' existuje jejich kovariance $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$. Pak $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) = 0$.

Důkaz:

- označme $h(x, y)$ sdruženou hustotu pravděpodobnosti pro náhodné veličiny $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$
- jelikož $\mathcal{X}$ a $\mathcal{Y}$ jsou nezávislé náhodné veličiny, existují podle věty 3.3.9 funkce $f(x)$ a $g(y)$ tak, že $h(x, y) = f(x) \cdot g(y)$
- pak ale z Fubiniovy věty, resp. z věty o separabilitě plyne, že

$$\mathbb{E}(\mathcal{X}\mathcal{Y}) = \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} xy f(x) g(y) \, dx dy = \int_{\mathbf{R}} x f(x) \, dx \cdot \int_{\mathbf{R}} y g(y) \, dy = \mathbb{E}(\mathcal{X})\mathbb{E}(\mathcal{Y})$$

- z věty 3.3.15 pak ihned vyplývá, že

$$\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) = \mathbb{E}(\mathcal{X}\mathcal{Y}) - \mathbb{E}(\mathcal{X})\mathbb{E}(\mathcal{Y}) = \mathbb{E}(\mathcal{X})\mathbb{E}(\mathcal{Y}) - \mathbb{E}(\mathcal{X})\mathbb{E}(\mathcal{Y}) = 0$$

3.3.17 Definice

Necht' jsou dány absolutně spojitě náhodné veličiny $\mathcal{X}$ a $\mathcal{Y}$. Necht' existují jejich kovariance $\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$ a směrodatné odchylky $\text{SD}(\mathcal{X})$, resp. $\text{SD}(\mathcal{Y})$. Pak *koefficientem korelace náhodných veličin* rozumíme číslo

$$\varrho(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) := \frac{\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y})}{\text{SD}(\mathcal{X})\text{SD}(\mathcal{Y})}.$$

3.3.18 Poznámka

Kovariance náhodných veličin splňuje podle věty 3.3.14 axiomy skalárního součinu, a tedy $\sqrt{\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{X})} = \text{VAR}(\mathcal{X})$ je normou náhodné veličiny $\mathcal{X}$. Odtud a z Schwarzovy-Cauchyovy-Bunjakovského nerovnosti (věta 6.2.3 ve skriptech [2]) tvaru

$$|\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y})| \leq \text{SD}(\mathcal{X})\text{SD}(\mathcal{Y})$$

ale ihned vyplývá, že koefficient korelace náhodných veličin reprezentuje de facto kosinus úhlu náhodných veličiny $\mathcal{X}$ a $\mathcal{Y}$ (viz poznámka 6.2.8 ve skriptech [2]).

3.3.19 Věta

Necht' jsou dány absolutně spojitě náhodné veličiny $\mathcal{X}$ a $\mathcal{Y}$. Necht' existuje jejich koefficient korelace $\varrho(\mathcal{X}, \mathcal{Y})$. Pak platí

$$-1 \leq \varrho(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) \leq 1,$$

přičemž rovnosti $\varrho(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) = 1$, resp. $\varrho(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) = -1$ nastávají právě tehdy, když existuje číslo $C > 0$ tak, že

$$\mathcal{Y} - \mathbb{E}(\mathcal{Y}) = C(\mathcal{Y} - \mathbb{E}(\mathcal{Y})), \quad \text{resp.} \quad \mathcal{Y} - \mathbb{E}(\mathcal{Y}) = -C(\mathcal{Y} - \mathbb{E}(\mathcal{Y})).$$

Důkaz:

- plyne z poznámky 3.3.18

3.3.20 Definice

Nechť $\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n$ je vektor náhodných veličin. Necht' pro všechna $k, \ell \in \hat{n}$ existují kovariance $\sigma_{k\ell} = \text{COV}(\mathcal{X}_k, \mathcal{X}_\ell)$. Pak matici

$$\mathbb{S}_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n} := \begin{pmatrix} \sigma_{11}(\vec{x}) & \sigma_{12}(\vec{x}) & \dots & \sigma_{1r}(\vec{x}) \\ \sigma_{21}(\vec{x}) & \sigma_{22}(\vec{x}) & \dots & \sigma_{2r}(\vec{x}) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \sigma_{r1}(\vec{x}) & \sigma_{r2}(\vec{x}) & \dots & \sigma_{rr}(\vec{x}) \end{pmatrix} = (\sigma_{k\ell})_{k, \ell=1}^n$$

nazveme *kovariancí náhodného vektoru* $\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n$ nebo *kovarianční maticí*.

3.3.21 Poznámka

Z definice 3.3.20 vyplývá, že kovarianční matice $\mathbb{S}_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}$ je symetrická, na diagonále má rozptyly $\sigma_{\ell\ell} = \text{COV}(\mathcal{X}_\ell, \mathcal{X}_\ell) = \text{VAR}(\mathcal{X}_\ell)$ náhodných veličin $\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n$ a pokud jsou tyto veličiny nezávislé, pak je $\mathbb{S}_{\mathcal{X}_1, \mathcal{X}_2, \dots, \mathcal{X}_n}$ diagonální maticí.

3.4 Konvoluce funkcí

Prezentovanou teorii pravděpodobnosti nyní zužitkujeme při specifickém zavedení pojmu konvoluce funkcí. Nejprve představíme tuto operaci pro hustoty pravděpodobnosti, a poté tuto definici rozšíříme na co nejširší třídu funkcí.

3.4.1 Věta

Nechť jsou dány nezávislé jednorozměrné náhodné veličiny $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ s absolutně spojitým rozdělením. Necht' $f_{\mathcal{X}}(x)$ a $f_{\mathcal{Y}}(y)$ jsou příslušné hustoty pravděpodobnosti. Pak hustotou pravděpodobnosti $f_{\mathcal{Z}}(z)$ náhodné veličiny $\mathcal{Z} = \mathcal{X} + \mathcal{Y}$ je funkce

$$f_{\mathcal{Z}}(r) = \int_{-\infty}^{\infty} f_{\mathcal{X}}(x) f_{\mathcal{Y}}(r-x) dx. \quad (3.7)$$

Důkaz:

- označme $F_{\mathcal{Z}}(z)$ distribuční funkci náhodné veličiny $\mathcal{Z} = \mathcal{X} + \mathcal{Y}$
- pro ni platí

$$F_{\mathcal{Z}}(z) = \mathbb{P}[\mathcal{Z} \leq z] = \mathbb{P}[\mathcal{X} + \mathcal{Y} \leq z] = \iint_{x+y \leq z} f_{\mathcal{X}, \mathcal{Y}}(x, y) dx dy$$

- označme $M_z = \{(x, y) \in \mathbf{E}^2 : x + y \leq z\}$
- množina M_z představuje polorovinu v $\mathbf{E}^2$
- užitíme-li dále předpokladu, že $\mathcal{X}, \mathcal{Y}$ jsou nezávislé, tak platí rovnost

$$\begin{aligned} F_{\mathcal{Z}}(z) &= \iint_{M_z} f_{\mathcal{X}}(x) f_{\mathcal{Y}}(y) dx dy = \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{z-x} f_{\mathcal{X}}(x) f_{\mathcal{Y}}(y) dy dx = \left| \begin{array}{l} r = x + y \\ dr = dy \end{array} \right| = \\ &= \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^z f_{\mathcal{X}}(x) f_{\mathcal{Y}}(r-x) dr dx = \int_{-\infty}^z \left(\int_{-\infty}^{\infty} f_{\mathcal{X}}(x) f_{\mathcal{Y}}(r-x) dx \right) dr = \int_{-\infty}^z f_{\mathcal{Z}}(r) dr \end{aligned}$$

- proto je hledanou hustotou pravděpodobnosti funkce $f_{\mathcal{Z}}(r) = \int_{-\infty}^{\infty} f_{\mathcal{X}}(x) f_{\mathcal{Y}}(r-x) dx$

3.4.2 Poznámka

Analogicky lze ukázat, že pro nezávislé vícerozměrné náhodné veličiny $\vec{\mathcal{X}}, \vec{\mathcal{Y}}$ a $\vec{\mathcal{Z}} = \vec{\mathcal{X}} + \vec{\mathcal{Y}}$ platí vztah

$$f_{\vec{\mathcal{Z}}}(\vec{r}) = \int_{\mathbf{E}^r} f_{\vec{\mathcal{X}}}(\vec{x}) f_{\vec{\mathcal{Y}}}(\vec{r} - \vec{x}) d\vec{x}. \quad (3.8)$$

3.4.3 Poznámka

Vztah (3.8) je jedním ze základních vztahů celé teorie o řešení parciálních diferenciálních rovnic. Jeho platnost nebudeme zužovat pouze na případ hustot pravděpodobnosti, ale zobecníme ho pro obecné vícerozměrné funkce.

3.4.4 Definice

Nechť jsou dány funkce $f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_{\text{loc}}(\mathbf{E}^r)$. Zobrazení $(f \star g)(\vec{x}) : \mathcal{L}_{\text{loc}}(\mathbf{E}^r) \times \mathcal{L}_{\text{loc}}(\mathbf{E}^r) \mapsto \mathcal{L}_{\text{loc}}(\mathbf{E}^r)$ definované předpisem

$$(f \star g)(\vec{x}) := \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s}) d\vec{s}$$

nazveme *konvolucí* funkcí, pokud pravá strana existuje a patří do třídy $\mathcal{L}_{\text{loc}}(\mathbf{E}^r)$.

3.4.5 Věta

Nechť jsou dány funkce $f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$. Pak jejich konvoluce $(f \star g)(\vec{x})$ existuje pro skoro všechna $\vec{x} \in \mathbf{E}^r$ a navíc patří do třídy $\mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$. Dále

$$\int_{\mathbf{E}^r} (f \star g)(\vec{x}) d\vec{x} \leq \|f\|_{\mathcal{L}_1} \cdot \|g\|_{\mathcal{L}_1}. \quad (3.9)$$

Důkaz:

- vyjdeme z předpokladů, že $\int_{\mathbf{E}^r} |f(\vec{x})| d\vec{x} \in \mathbf{R}$ a $\int_{\mathbf{E}^r} |g(\vec{x})| d\vec{x} \in \mathbf{R}$
- chceme ukázat, že také $\int_{\mathbf{E}^r} |(f \star g)(\vec{x})| d\vec{x} \in \mathbf{R}$
- zkoumejme proto integrál

$$\begin{aligned} & \int_{\mathbf{E}^r} |(f \star g)(\vec{x})| d\vec{x} = \\ &= \int_{\mathbf{E}^r} \left| \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s}) d\vec{s} \right| d\vec{x} \leq \int_{\mathbf{E}^r} \int_{\mathbf{E}^r} |f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s})| d\vec{s} d\vec{x} = \int_{\mathbf{E}^r} \left(\int_{\mathbf{E}^r} |g(\vec{x} - \vec{s})| d\vec{x} \right) |f(\vec{s})| d\vec{s} = \\ &= \int_{\mathbf{E}^r} \left| \frac{\vec{y} = \vec{x} - \vec{s}}{d\vec{y} = d\vec{s}} \right| = \int_{\mathbf{E}^r} \left(\int_{\mathbf{E}^r} |g(\vec{y})| d\vec{y} \right) |f(\vec{s})| d\vec{s} = \int_{\mathbf{E}^r} |g(\vec{y})| d\vec{y} \cdot \int_{\mathbf{E}^r} |f(\vec{x})| d\vec{x} \in \mathbf{R} \end{aligned}$$

- podle tvrzení Fubiniovy věty platí, že $f(\vec{x} - \vec{y})g(\vec{y}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ pro skoro všechna $\vec{x} \in \mathbf{E}^r$, a tedy konvoluce $(f \star g)(\vec{x})$ je definována pro skoro všechna $\vec{x} \in \mathbf{E}^r$
- a protože $\|h\|_{\mathcal{L}_1} := \int_{\mathbf{E}^r} |h(\vec{x})| d\vec{x}$, vychází z předchozích úvah také platnost vztahu (3.9)
- využíváme přitom věty 4.2.37, 4.3.5 a 4.3.7 ze skript [3]
- pro funkce nezáporné s.v. navíc platí ve vztahu (3.9) rovnost, tj. $\|f \star g\|_{\mathcal{L}_1} = \|f\|_{\mathcal{L}_1} \cdot \|g\|_{\mathcal{L}_1}$

3.4.6 Věta

Nechť jsou dány hustoty pravděpodobnosti $f(\vec{x}), g(\vec{x}) : \mathbf{E}^r \mapsto \mathbf{R}$. Pak jejich konvoluce $(f \star g)(\vec{x})$ existuje a navíc je také hustotou pravděpodobnosti.

Důkaz:

- o hustotách $f(\vec{x}), g(\vec{x})$ víme, že patří do $\mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ a chceme ukázat, že do $\mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ patří také jejich konvoluce, a navíc, že tato konvoluce je také hustotou pravděpodobnosti
- Díky nerovnosti

$$(f \star g)(\vec{x}) = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s}) d\vec{s} \geq 0$$

víme, že je splněna nezápornost hustoty

- ověříme, že $\int_{\mathbf{E}^r} (f \star g)(\vec{x}) d\vec{x} = 1$

$$\int_{\mathbf{E}^r} \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} - \vec{s}) d\vec{x} d\vec{s} = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) \int_{\mathbf{E}^r} g(\vec{x} - \vec{s}) d\vec{x} d\vec{s} = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) d\vec{s} \int_{\mathbf{E}^r} g(\vec{y}) d\vec{y} = 1$$

přičemž jsme v první rovnosti použili Fubiniovu větu a ve druhé rovnosti substituci $\vec{y} = \vec{x} - \vec{s}$

- integrály $\int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) d\vec{s}$ a $\int_{\mathbf{E}^r} g(\vec{y}) d\vec{y}$ jsou z definice hustoty rovny jedné a tedy $(f \star g)(\vec{x})$ je opravdu také hustotou pravděpodobnosti

3.4.7 Příklad

Nechť

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma_1} e^{-\frac{(x-\mu_1)^2}{2\sigma_1^2}}, \quad g(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma_2} e^{-\frac{(x-\mu_2)^2}{2\sigma_2^2}}.$$

Vypočtěme konvoluci $f(x) \star g(x)$. Z definice konvoluce a ze vztahu (??) vyvozujeme sadu rovností

$$\begin{aligned} f(x) \star g(x) &= \frac{1}{2\pi\sigma_1\sigma_2} \int_{\mathbf{R}} e^{-\frac{(s-\mu_1)^2}{2\sigma_1^2}} e^{-\frac{(x-s-\mu_2)^2}{2\sigma_2^2}} ds = \left| \begin{array}{l} y = s - \mu_1 \\ dy = ds \end{array} \right| = \frac{1}{2\pi\sigma_1\sigma_2} \int_{\mathbf{R}} e^{-\frac{y^2}{2\sigma_1^2}} e^{-\frac{(x-y-\mu_1-\mu_2)^2}{2\sigma_2^2}} dy = \\ &= \left| \lambda := x - \mu_1 - \mu_2 \right| = \frac{1}{2\pi\sigma_1\sigma_2} \int_{\mathbf{R}} \exp \left[-\frac{\sigma_2 y^2 + \sigma_1 (y - \lambda)^2}{2\sigma_1^2 \sigma_2^2} \right] dy = \\ &= \frac{1}{2\pi\sigma_1\sigma_2} \int_{\mathbf{R}} \exp \left[-\frac{\sigma_1^2 + \sigma_2^2}{2\sigma_1^2 \sigma_2^2} \left((y - \frac{\sigma_1^2}{\sigma_1^2 + \sigma_2^2} \lambda)^2 + \lambda^2 \frac{\sigma_1^2 \sigma_2^2}{(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)^2} \right) \right] dy = \\ &= \frac{1}{2\pi\sigma_1\sigma_2} e^{-\frac{\lambda^2}{2(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}} \int_{\mathbf{R}} \exp \left[-\frac{\sigma_1^2 + \sigma_2^2}{2\sigma_1^2 \sigma_2^2} \left(y - \frac{\sigma_1^2}{\sigma_1^2 + \sigma_2^2} \lambda \right)^2 \right] dy = \frac{1}{2\pi\sigma_1\sigma_2} e^{-\frac{\lambda^2}{2(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}} \int_{\mathbf{R}} e^{-\frac{\sigma_1^2 + \sigma_2^2}{2\sigma_1^2 \sigma_2^2} z^2} dz = \\ &= \frac{1}{2\pi\sigma_1\sigma_2} e^{-\frac{\lambda^2}{2(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}} \sqrt{\frac{\pi}{\frac{\sigma_1^2 + \sigma_2^2}{2\sigma_1^2 \sigma_2^2}}} = \sqrt{\frac{\pi}{2(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}} e^{-\frac{(x-\mu_1-\mu_2)^2}{2(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}}. \end{aligned}$$

Konvolucí dvou hustot pravděpodobnosti Gaussova rozdělení je tedy podle dosaženého výsledku opět hustota pravděpodobnosti Gaussova rozdělení. Mají-li vstupující hustoty střední hodnoty po řadě μ_1, μ_2 a rozptyly σ_1^2, σ_2^2 , má výsledná konvoluce střední hodnotu $\mu_1 + \mu_2$ a rozptyl $\sigma_1^2 + \sigma_2^2$. Univerzalitu tohoto tvrzení prokážeme v následujících větách.

3.4.8 Věta

Nechť $\mathcal{X}$, resp. $\mathcal{Y}$ jsou nezávislé náhodné veličiny mající absolutně spojitě rozdělení. Nechť jejich hustoty pravděpodobnosti jsou $f_{\mathcal{X}}(x) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{R})$, resp. $g_{\mathcal{Y}}(y) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{R})$ a navíc $\langle x \rangle = \mu_1$ a $\langle y \rangle = \mu_2$. Potom hustotou pravděpodobnosti náhodné veličiny $\mathcal{Z} = \mathcal{X} + \mathcal{Y}$ je funkce $(f_{\mathcal{X}} \star g_{\mathcal{Y}})(z)$ a platí $\langle z \rangle = \mu_1 + \mu_2$.

Důkaz:

- označme $\mathcal{Z} = \mathcal{X} + \mathcal{Y}$ součet náhodných veličin
- pro příslušnou hustotu pravděpodobnosti veličiny $\mathcal{Z}$ byla ve větě 3.4.1 odvozena rovnost

$$f_{\mathcal{Z}}(r) = \int_{-\infty}^{\infty} f_{\mathcal{X}}(x) f_{\mathcal{Y}}(r-x) dx,$$

kteřá reprezentuje první z dokazovaných tvrzení

- zbývá proto dokázat, že střední hodnotou součtu náhodných veličin je součet středních hodnot těchto veličin
- použitím Fubiniovy věty, jednoduché substituce a definice střední hodnoty náhodné veličiny dostáváme

$$\begin{aligned} \langle z \rangle &= \int_{\mathbf{R}} z \left(\int_{\mathbf{R}} f(x) g(z-x) dx \right) dz = \int_{\mathbf{R}} f(x) \left(\int_{\mathbf{R}} z \cdot g(z-x) dz \right) dx = \\ &= \left| \begin{array}{l} y = z - x \\ dz = dy \end{array} \right| = \int_{\mathbf{R}} f(x) \left(\int_{\mathbf{R}} (x+y) \cdot g(y) dy \right) dx = \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} x f(x) g(y) dy dx + \\ &\quad + \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} y f(x) g(y) dy dx = \langle x \rangle \int_{\mathbf{R}} g(y) dy + \langle y \rangle \int_{\mathbf{R}} f(x) dx = \langle x \rangle + \langle y \rangle \end{aligned}$$

- tím je důkaz proveden

3.4.9 Věta

Nechť $\mathcal{X}$, resp. $\mathcal{Y}$ jsou nezávislé náhodné veličiny mající absolutně spojitě rozdělení. Necht' jejich hustoty pravděpodobnosti jsou $f_{\mathcal{X}}(x) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{R})$, resp. $g_{\mathcal{Y}}(y) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{R})$ a navíc $\text{VAR}(\mathcal{X}) = \sigma_x^2$ a $\text{VAR}(\mathcal{Y}) = \sigma_y^2$. Potom pro rozptyl náhodné veličiny $\mathcal{Z} = \mathcal{X} + \mathcal{Y}$ platí rovnost

$$\text{VAR}(\mathcal{Z}) = \sigma_x^2 + \sigma_y^2.$$

Důkaz:

- hustotou pravděpodobnosti náhodné veličiny $\mathcal{Z} = \mathcal{X} + \mathcal{Y}$ je funkce vypočtená jako konvoluce $f(x) \star g(x)$, tj.

$$h(z) = \int_{\mathbf{R}} f(x)g(z-x) \, dx$$

- snadno se lze tudíž přesvědčit, že platí série následujících rovností

$$\begin{aligned} \langle z^2 \rangle &= \int_{\mathbf{R}} z^2 \left(\int_{\mathbf{R}} f(x)g(z-x) \, dx \right) dz = \int_{\mathbf{R}} f(x) \left(\int_{\mathbf{R}} z^2 \cdot g(z-x) \, dz \right) dx = \\ &= \int_{\mathbf{R}} f(x) \left(\int_{\mathbf{R}} (x+y)^2 \cdot g(y) \, dy \right) dx = \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} x^2 f(x)g(y) \, dy \, dx + \\ &\quad + 2 \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} xy f(x)g(y) \, dy \, dx + \int_{\mathbf{R}} \int_{\mathbf{R}} y^2 f(x)g(y) \, dy \, dx = \\ &= \langle x^2 \rangle \int_{\mathbf{R}} g(y) \, dy + 2 \int_{\mathbf{R}^2} xy f(x)g(y) \, dx \, dy + \langle y^2 \rangle \int_{\mathbf{R}} f(x) \, dx = \langle x^2 \rangle + 2\langle xy \rangle + \langle y^2 \rangle \end{aligned}$$

- jelikož pro nezávislé náhodné veličiny platí, že jejich kovariance je nulová (viz věta 3.3.16), dostáváme rovnost

$$\begin{aligned} \text{VAR}(\mathcal{Z}) &= \langle z^2 \rangle - \langle z \rangle^2 = \langle x^2 \rangle + 2\langle xy \rangle + \langle y^2 \rangle - \langle x \rangle^2 - 2\langle x \rangle \langle y \rangle - \langle y \rangle^2 = \\ &= \text{VAR}(\mathcal{X}) + \text{VAR}(\mathcal{Y}) + 2\text{COV}(\mathcal{X}, \mathcal{Y}) = \text{VAR}(\mathcal{X}) + \text{VAR}(\mathcal{Y}) \end{aligned}$$

- ta ale kompletuje důkaz

3.4.10 Věta – o posunutí v konvoluci

Necht' jsou dány libovolné funkce $f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ a $g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ a vektor $\vec{b} \in \mathbf{E}^r$. Pak platí

$$f(\vec{x} + \vec{b}) \star g(\vec{x}) = f(\vec{x}) \star g(\vec{x} + \vec{b}) = (f \star g)(\vec{x} + \vec{b}).$$

Důkaz:

- není pravděpodobně obtížné nahlédnout, že

$$(f \star g)(\vec{x} + \vec{b}) = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s})g(\vec{x} + \vec{b} - \vec{s}) \, d\vec{s} = f(\vec{x}) \star g(\vec{x} + \vec{b})$$

- dále

$$f(\vec{x} + \vec{b}) \star g(\vec{x}) = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s} + \vec{b})g(\vec{x} - \vec{s}) \, d\vec{s} = \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{r})g(\vec{x} + \vec{b} - \vec{r}) \, d\vec{r} = f(\vec{x}) \star g(\vec{x} + \vec{b})$$

- přitom existence všech dotčených integrálů je garantována větou 3.4.5

3.4.11 Věta – o derivaci konvoluce

Nechť jsou dány libovolné funkce $f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ a $g(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ a vektor $\vec{b} \in \mathbf{E}^r$. Nechť je $i \in \hat{r}$ zvoleno libovolně. Nechť dále $\frac{\partial f}{\partial x_i} \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$ a $\frac{\partial g}{\partial x_i} \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r)$. Pak platí

$$\frac{\partial f}{\partial x_i} \star g(\vec{x}) = f(\vec{x}) \star \frac{\partial g}{\partial x_i} = \frac{\partial}{\partial x_i} (f \star g).$$

Důkaz:

- existence všech dotčených integrálů je opět garantována větou 3.4.5
- dále

$$\begin{aligned} \frac{\partial f}{\partial x_i} \star g(\vec{x}) &= \int_{\mathbf{E}^r} \frac{\partial f}{\partial s_i}(\vec{s}) g(\vec{x} - \vec{s}) d\vec{s} = \left| \begin{array}{cc} u = g(\vec{s}) & v' = \frac{\partial f}{\partial s_i}(\vec{s}) \\ u' = \frac{\partial g}{\partial(x_i - s_i)} \frac{\partial(x_i - s_i)}{\partial s_i} & v = f(\vec{s}) \end{array} \right| = \\ &= \int_{\mathbf{E}^{r-1}} \left[f(\vec{s}) g(\vec{s}) \right]_{s_i \rightarrow -\infty}^{s_i \rightarrow \infty} ds_1 ds_2 \dots ds_{i-1} ds_{i+1} \dots ds_r - \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) \frac{\partial g}{\partial(x_i - s_i)} \frac{\partial(x_i - s_i)}{\partial s_i} d\vec{s} = \\ &= \int_{\mathbf{E}^r} f(\vec{s}) \frac{\partial g(\vec{x} - \vec{s})}{\partial(x_i - s_i)} d\vec{s} = f(\vec{x}) \star \frac{\partial g}{\partial x_i} \end{aligned}$$

- bylo zde přitom využito tzv. *nutné podmínky konvergence Lebesgueova integrálu*, tedy implikace

$$f(\vec{x}) \in \mathcal{L}_1(\mathbf{E}^r) \implies \lim_{\|\vec{x}\| \rightarrow \infty} f(\vec{x}) = 0 \implies \forall i \in \hat{r}: \lim_{x_i \rightarrow \infty} f(\vec{x}) = 0.$$

3.5 Báze ve funkcionálních Hilbertových prostorech

3.5.1 Definice

Nechť je dán Hilbertův prostor $\mathcal{H}$. Nechť S je neprázdna množina funkcí z $\mathcal{H}$ neobsahující nulovou funkci (nulový vektor). Řekneme, že množina $S \subset \mathcal{H}$ je *ortogonální* v $\mathcal{H}$, jestliže pro každé $f(\vec{x}), g(\vec{x}) \in S$ takové, že $f(\vec{x}) \neq g(\vec{x})$, platí rovnost $\langle f|g \rangle = 0$. Množinu $S \subset \mathcal{H}$ nazveme *ortonormální*, je-li ortogonální a platí-li navíc, že pro každé $f(\vec{x}) \in S$ je $\|f(\vec{x})\| = 1$.

3.5.2 Definice

Nechť je dán Hilbertův prostor $\mathcal{H}$ se skalárním součinem $\langle \cdot | \cdot \rangle : \mathcal{H} \times \mathcal{H} \mapsto \mathbf{C}$. Nechť $\nu(f)$ je výroková formule na $\mathcal{H}$. Řekneme, že neprázdna množina S funkcí z $\mathcal{H}$ je *maximální množinou s vlastností ν* , jestliže pro všechny funkce $f(\vec{x}) \in \mathcal{H}$ platí, že $\nu(f) = 1$, tj. výrok "funkce $f(\vec{x})$ má vlastnost ν " je pravdivý pro všechny funkce $f(\vec{x}) \in \mathcal{H}$, a je-li $T \subset \mathcal{H}$ množina, jejíž všechny prvky splňují touž vlastnost, pak $T \subset S$.

3.5.3 Věta

Nechť je množina $S \subset \mathcal{H}$ ortogonální v $\mathcal{H}$. Pak jsou všechny její prvky lineárně nezávislé.

Důkaz:

- postupujeme metodou sporu
- dokážeme tedy obměněnou verzi tohoto tvrzení, a sice, že jsou-li prvky množiny S lineárně závislé, pak S nemůže být ortogonální
- předpokládejme tedy, že pro nenulové funkce $f_1(\vec{x}), f_2(\vec{x}), \dots, f_n(\vec{x}) \in S$ existuje netriviální kombinace konstant $(C_1, C_2, \dots, C_n) \neq \vec{0}$ tak, že $\sum_{k=1}^n C_k f_k(\vec{x}) = \vec{0}$
- řekněme, že např. $C_\ell \neq 0$
- pak pro $\alpha_k := C_k / C_\ell$ platí:

$$f_\ell(\vec{x}) = - \sum_{k=1, k \neq \ell}^n \alpha_k f_k(\vec{x})$$

- aplikujeme-li na tuto rovnost skalární násobení funkcí $f_\ell(\vec{x})$ a užijeme-li (pro spor) předpokladu, že všechny dotčené funkce jsou po dvou ortogonální, dostáváme rovnost

$$\langle f_\ell | f_\ell \rangle = - \sum_{k=1, k \neq \ell}^n \alpha_k \langle f_k | f_\ell \rangle = 0$$

- z axiomu pozitivní definitnosti ale odtud vyplývá, že $f_\ell(\vec{x}) = o(\vec{x})$, což je zřetelný spor

3.5.4 Věta – Besselova nerovnost

Necht' $S = \{f_1(\vec{x}), f_2(\vec{x}), \dots, f_n(\vec{x})\}$ je ortonormální množina v Hilbertově prostoru $\mathcal{H}$. Necht' $g(\vec{x}) \in \mathcal{H}$ je zvolen libovolně. Označme $a_k := \langle f_k | g \rangle$. Pak platí

$$\sum_{k=1}^n |a_k|^2 \leq \|g(\vec{x})\|^2. \quad (3.10)$$

Důkaz:

- zvolme funkci $g(\vec{x}) \in \mathcal{H}$ libovolně
- pak platí série rovností, resp. nerovností

$$\begin{aligned} 0 \leq \left\| g - \sum_{k=1}^n a_k f_k \right\|^2 &= \left\langle g - \sum_{k=1}^n a_k f_k \left| g - \sum_{k=1}^n a_k f_k \right\rangle = \|g(\vec{x})\|^2 - \sum_{k=1}^n a_k^* \langle g | f_k \rangle - \sum_{k=1}^n a_k \langle f_k | g \rangle + \right. \\ &\quad \left. + \sum_{k=1}^n \sum_{\ell=1}^n a_k^* a_\ell \langle f_\ell | f_k \rangle = \|g(\vec{x})\|^2 - \sum_{k=1}^n a_k^* a_k - \sum_{k=1}^n a_k a_k^* + \sum_{k=1}^n a_k^* a_k = \|g\|^2 - \sum_{k=1}^n |a_k|^2 \end{aligned}$$

3.5.5 Věta

Necht' $S = \{f_1(\vec{x}), f_2(\vec{x}), \dots, f_n(\vec{x}), \dots\}$ je (spočetná) ortonormální množina v Hilbertově prostoru $\mathcal{H}$. Necht' je funkce $g(\vec{x}) \in \mathcal{H}$ zvolena libovolně. Označme $a_k = \langle g | f_k \rangle$. Pak existuje limita

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \text{norm} \sum_{k=1}^n a_k f_k(\vec{x}) = \sum_{k=1}^{\infty} a_k f_k(\vec{x}) =: h(\vec{x}) \in \mathcal{H}.$$

Navíc pro každé $k \in \mathbb{N}$ platí $\langle g - h | f_k \rangle = 0$.

Důkaz:

- pro funkci $h_n(\vec{x}) = \sum_{k=1}^n a_k f_k(\vec{x})$ platí jednoduchá rovnost

$$\|h_{n+p}(\vec{x}) - h_n(\vec{x})\|^2 = \left\| \sum_{k=n+1}^{n+p} a_k f_k(\vec{x}) \right\|^2 \leq \sum_{k=n+1}^{n+p} |a_k|^2, \quad (3.11)$$

kde bylo využito kolmosti a normality funkcí v systému S

- z Besselovy nerovnosti plyne, že pro jakékoli $n \in \mathbb{N}$ je $\sum_{k=1}^n |a_k|^2 \leq \|g(\vec{x})\|^2$
- protože $\sum_{k=1}^n |a_k|^2$ je řadou s nezápornými členy a je omezená, jistě také konverguje
- proto ke každému $\varepsilon > 0$ existuje $n_0 \in \mathbb{N}$ tak, že pro indexy $n > n_0$ a $p \in \mathbb{N}$ je $\sum_{k=n+1}^{n+p} |a_k|^2 < \varepsilon^2$
- z nerovnosti (3.11) pak lehce vyvodíme, že posloupnost $(h_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ je Cauchyovská
- a protože $\mathcal{H}$ je prostorem Hilbertovým, je $(h_n(\vec{x}))_{n=1}^{\infty}$ rovněž konvergentní (ve smyslu normy)
- existuje tudíž $h(\vec{x}) = \lim_{n \rightarrow \infty} h_n(\vec{x}) = \sum_{k=1}^{\infty} a_k f_k(\vec{x}) \in \mathcal{H}$
- pro pevné $k \in \mathbb{N}$ a $n > k$ je zřejmé $\langle g - h_n | f_k \rangle = 0$
- užijeme-li v předešlém vztahu limitní přechod $n \rightarrow \infty$ a aplikujeme-li větu 2.3.28, plyne odsud, že $\langle g - h | f_k \rangle = 0$ pro všechny $k \in \mathbb{N}$

Literatura

- [1] T. Hobza: *Matematická statistika*, <http://tjn.fjfi.cvut.cz/~hobza/MAST/mast.pdf> (2007)
- [2] M. Krbálek: *Matematická analýza III (třetí přepracované vydání)*, Česká technika - nakladatelství ČVUT, Praha 2011
- [3] M. Krbálek: *Matematická analýza IV (druhé přepracované vydání)*, Česká technika - nakladatelství ČVUT, Praha 2009
- [4] M. Krbálek: *Úlohy matematické fyziky*, Česká technika - nakladatelství ČVUT, Praha 2012
- [5] M. Krbálek: *Teorie míry a Lebesgueova integrálu*, Česká technika - nakladatelství ČVUT, Praha 2014 (Je to správně?)